

DABARTINĖS BALTARUSIŲ KALBOS LITUANIZMAI

Yra žinomas dalykas, kad baltų kalbos, bent jau istoriniais laikais, slavų kalbas yra veikusios žymiai mažiau, negu slavų kalbos – baltų kalbas. Įvairių baltizmų gretimose slavų kalbose vis dėlto pasitaiko, ir jų tyrinėjimas toks pat svarbus, kaip ir baltų kalbų slavizmų.

Baltarusių kalbos lietuviškosios kilmės žodžiais (straipsnyje kalbama tik apie leksikos lituanizmus) imta sepcialiau domėtis XIX a. pabaigoje. Darbų, ištiesai skirtų šios kalbos lituanizmomams, jų ilgesniems ar trumpesniems sąrašams, iki šiol yra pasirodę keletas. Vienuose iš jų paprastai apžvelgiami senosios baltarusių kalbos, vartotos Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės raštinėse (ypač teismo), lietuviški žodžiai, kituose – dabar baltarusių kalboje, dažniausiai tarmėse, aptinkami lituanizmai. Labiau pažengęs į priekį yra pirmųjų lituanizmų tyrinėjimas, ypač jų rinkimas. Darbą šioje srityje yra pradėjęs E. Volteris, pateikdamas keliolika senųjų raštų lituanizmų¹. Tačiau daugiausia nuopelnų čia turi K. Jablonskis, ilgus metus išrašinėjęs tekstus su lietuviškais žodžiais iš senųjų (daugiausia XVI ir XVII a.) baltarusių ir lenkiškai rašytų dokumentų. Paskelbęs vertingą tokių tekstų rinkinį 1941 m., jis darbą tęsė toliau, iki pat mirties, ir sukaupė daug papildomų tekstų, surasdamas nemažai visai naujų, anksčiau neaptiktų ir todėl į paskelbtąjį rinkinį dar negalėjusių patekti žodžių². Galima sakyti, jog dabar jau yra žinoma

¹ E. Wolter, Lituanismen der russisch-litauischen Rechtssprache, – Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft, IV, 1, Heidelberg, 1894, 49–61. Apžvelgiama iš viso 20 žodžių, tačiau keletas iš jų be reikalo priskirta prie lituanizmų.

² K. Jablonskis, Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje, I, Tekstai, Kaunas, 1941 (trumpinama: Jablonskis LŽ). Šiame stambiam (XII+376 p.) veikle iš viso pateikti 299 žodžiai su kontekstais. Iš jų baltarusiųkuose tekstuose rasta kiek daugiau negu du šimtai (žymi jų dalis kartu žinoma ir iš lenkiškų tekstų). Net palikus nuošaly keletą reikšmės skolinių bei vertinių ir vieną kitą be reikalo prie lituanizmų priskirtą ar abejotiną žodį, lieka bemaž du šimtai iš lietuvių kalbos paimtų žodžių, rastų baltarusiųrai rašytuose reikalų raštuose. Knygoje atskirai neskaičiuojami, o apžvelgiami kartu su pamatiniais žodžiais ne tik pačių slavų pasidaryti, bet kartais ir iš lietuvių kalbos paimti vediniai (plg. ne tik *доиллидскии, доиллидство* prie *доиллида*, bet ir *коиминишкя* prie *коиминец*), tad tikrasis pateiktų lituanizmų skaičius iš tiesų yra truputį didesnis. Kiek sen. baltarusių rašto kalbos lituanizmų K. Jablonskis papildomai buvo radęs vėlesniais metais, sunku tuo tarpu tiksliai pasakyti. Naujai surastų žodžių, turėjusių įeiti į numaty-

apie tris šimtus senosios baltarusių rašto kalbos lituanizmą. Vieni iš jų pasitaiko tik lietuviškos teritorijos dokumentuose, kiti buvo vartojami ir plačiau. Kartais lietuviškas bendrinis žodis – dažniausiai koks geografinis terminas – pavartotas gal todėl, kad jis buvo suvoktas tarsi tikrinis vardas, toponimas. Kai kas galėjo atsirasti tiesiog dėl raštininko atsakančio negyvos rašto kalbos žodžio nežinojimo. Gana dažnai lietuviškus pavadinimus vertė palikti pačių pavadinamųjų dalykų – vietos žmonių socialinių-ekonominių santykių, papročių, valdžios ir teismo institucijų, pastatų, įrankių, drabužių ir kt. – specifika, nes atsakantys slavų žodžiai, žymėdami daugiau ar mažiau skirtingas realijas, tam reikalui ne labai tiko³. Yra, žinoma, gerokai ir tokių lituanizmų, kurie į dokumentus pateko iš gyvosios baltarusių kalbos; ne vienas iš jų tebėra išlikęs ir dabartinėje baltarusių kalboje. Vis dėlto, apskritai imant, viena yra sen. baltarusių rašto kalbos lietuviški žodžiai, kas kita – dabartinės baltarusių kalbos lituanizmai, tad ir jų tyrinėjimas skyrium visiškai suprantamas ir tikslingas. Rimtą pradžia dabartinių lituanizmų tyrinėjimui yra davęs E. Karskis, pateikdamas keliasdešimt iš įvairių šaltinių surankiotų baltiškos kilmės žodžių – atskirai siaurų dialektizmų ir atskirai daugiau ar mažiau visuotinai pažįstamų skolinių⁴. Žymiai vėliau baltizmais domėjosi E. Blesė, savo platokame straipsnyje⁵ daugiausia rėmėsis medžiaga, išrinkta iš poros naujesnių žodynų (M. Baikovo – S. Nekraševičiaus 1925 m. baltarusių-rusų kalbų ir M. Kaspiarovičiaus 1927 m. Vitebsko tarmės). Dėl retų gyvosios kalbos žodžių (girdėtų daugiausia iš Ašmenos krašto – Galšios, Krevo, Smurgainių ir kitų apylinkių, tik gaila, kad atskirai tiksli kiekvieno žodžio vieta dažniausiai nenurodoma) ne be vertės yra ir A. Stankevičiaus nebaigtas spausdin-

ta „Lietuviškų žodžių“ tęsinį, sąrašę, sudarytame paties K. Jablonskio (1 p. mašinr.), nurodyti 124 lituanizmai (tarp jų – keletas reikšmės skolinių), ir galima spėti, jog baltarusiškai rašytiems dokumentams iš jų bus buvę pažįstami, kaip ir I dalyje, maždaug du trečdaliai (arba apie 80 žodžių). Visus K. Jablonskio papildomus lietuviškų žodžių išrašus reikėtų rūpintis paskelbti – jie lygiai svarbūs tiek kalbininkams, tiek ir istorikams.

³ Plg. K. Jablonskis, Die offizielle Urkundensprache des litauischen Großfürstentums als kulturgeschichtliche Quelle, – Pirmā Baltijas Vēsturnieku Konference, Rīgā, 1938, 269–275.

⁴ Е. Ф. Карский, К вопросу о влиянии литовского и латышского языков на белорусское наречие, – Сборник статей, посвященных... Ф. Ф. Фортунатову..., Варшава, 1902, 469–491 (arba: РФВ XLIX (1903) 1–23); taip pat savo knygoje Белоруссы. Введение к изучению языка и народной словесности (=Виленский временник, I). Вильна, 1904, 124–138 (trump.: Karskis B). Pradžioje (B 125–127) atskiru sąrašu pateikiami ir sen. raštų baltizmai, kurių vėlesnė baltarusių kalba nepažįstanti, tačiau čia Karskis mažiau savarankiškas, nes iš esmės ribojasi jau anksčiau Volterio ir kitų nurodytais žodžiais.

⁵ E. Blesė, Alcuni rapporti fra il bianco russo e le lingue baltiche, – Studi Baltici (=StB), V (1935–1936), 1–29.

ti lituanizmo sąrašas⁶, nors autorius tebuvo tik kalbos dalykų mėgėjas, o ne kalbininkas specialistas. Visus lituanizmus – tiek senųjų raštų, tiek ir dabartinės kalbos – yra mėginęs savo kandidato disertacijoje apžvelgti A. Veržbovskis⁷. Prie baltarusių kalbos lituanizmo tyrinėjimo, žinoma, yra prisidėję ne tik minėti platesnių tai temai skirtų darbų autoriai, bet ir daugiau kalbininkų, įvairiomis progomis lietusių ir kartais gana išsamiai (ypač tai pasakytina apie K. Būgą) panagrinėjusių atskirus lituanizmus.

Dabartinėje baltarusių kalboje lituanizmo kol kas rasta žymiai mažiau, negu senojoje dokumentų kalboje: esami dabartinių lituanizmo sąrašai ne tokie jau ilgi, be to, juose gana apstu žodžių, klaidiškai palaikytų lituanizmais. Dabartinių lituanizmo tyrinėjimo kiek didesnis atsilikimas pareina nuo keleto priežasčių. Pirmiausia čia neigiamai atsiliepė tai, kad neatsirado specialiai tam darbui atsidėjusio žmogaus, kuris ilgesnį laiką būtų rinkęs lituanizmus iš gyvos kalbos panašiai, kaip K. Jablonskis – iš raštų. Darbą sunkino ir stambesnių baltarusių kalbos žodynų trūkumas (daugiatomio žodyno, plačiai apimančio tarmių leksiką, nėra nė šiandien). Atpažinti dabartinės kalbos lituanizmus taip pat nėra lengva: jie dažnai labiau asimiliavęsi, apkite, negu senųjų dokumentų lituanizmai. Dar turint galvoje palyginti artimą lietuvių (baltų) ir baltarusių (slavų) kalbų giminybę, aiškiai atskirti skolinius nuo giminiškų žodžių kartais iš tiesų beveik neįmanoma⁸.

Pradžioje šiame straipsnyje buvo ketinta pateikti tik tai lituanizmus, pastebėtus svarbesniuose per pastarąjį dešimtmetį pasirodžiusiuose baltarusių kalbos tarminės leksikos šaltiniuose – dialektologijos atlase⁹ ir tarmių žodynėliuose¹⁰.

⁶ А. Станкевіч, З літуанізмаў у беларускай мове, – Калосьсе (=К), Вільня, IV (1938), 172–175 [А–Б žodžiai], 225–226 [В–Г]; V (1939), 36–37 [Д–Ж (įskaitant 3 žodžius, duotus ne įprastine tvarka, o prieš Ж)], 118–120 [К], 176–178 [Л–П].

⁷ А. А. Вяржбоўскі, Беларуская-літоўскія лексічныя узаемасувязі, Мінск, 1960 (rankr.). Su šiuo darbu susiję ir keletas spausdintų straipsnių: А. А. Вяржбоўскі, Балтызмы ў беларускай мове (метадалогія і крытэрыі даследавання), – Весті Акадэміі навук Беларускай ССР, Серыя грамадскіх навук, 1959, 2, 117–134; А. А. Вяржбоўскі, Балтызмы, – ten pat, 1960, 3, 125–132; А. А. Вяржбоўскі, Древнебелорусская юридическая лексика литовского происхождения, – ЛКК III (1960) 269–275.

⁸ Tai yra pabrėžęs ir E. Blesė, žr. StB V 5 t.

⁹ Дыялекталагічны атлас беларускай мовы, Мінск, 1963 (trump.: А., komentarų ir kitų priedų tomas – АК). Leksikai čia skirta trečdalis visų žemėlapių (227–338 nr.).

¹⁰ Т. Ф. Сцяшковіч, Гаворкі Ваўкавыскага раёна Гродзенскай вобласці..., Гродна, 1959 (žodynėlis 31–82 p.; trump.: ГВ). Ф. Янкоўскі, Дыялектны слоўнік, Мінск, 1959 (trump.: ДС); Ф. Янкоўскі, Дыялектны слоўнік, II, Мінск, 1960 (trump.: ДС II; abiejų dalių žodžiai autoriaus rinkti iš Mogiliovo srities Glusko rajono). Матэрыялы для слоўніка народна-дыялектнай мовы, Пад рэдакцыяй Ф. Янкоўскага, Мінск, 1960 (keliolikos rinkėjų ir įvairių šnektų leksika, pateikta atskirais žodynėliais; trump.: МС). Г. Юрчанка, Дыялектны слоўнік (3 гаворак Месціслаўшчыны), Мінск, 1966 (per du tūkstan-

Kadangi jau šitaip turėjo būti paliesta geroka dalis visų iki šiol žinomų dabartinės baltarusių kalbos lituanizmo, buvo ryžtasi nepalikti visai nuošaly nė likusiųjų – tų, kurių peržiūrėtuose šaltiniuose nerasta, bet kurie yra buvę kieno nors anksčiau nurodyti iš kitų šaltinių. Į toliau einantį apypilnį dabartinių lituanizmo sąrašą įtraukti, žinoma, toli gražu ne visi žodžiai, anksčiau laikyti lituanizmais, o tik tie iš jų, kurių toks kildinimas teisingas ar bent vertas tolimesnio svarstymo. Ankstesnė etimologijos literatūra, jei tik jos yra, visada nurodoma, tačiau duoti išsamią visų užuominų bibliografiją nesistengiama¹¹. Apžvelgiamų lituanizmo santykiui su dabartinės baltarusių literatūrinės kalbos leksika geriau išsiaiškinti remiamasi naujaisiais Baltarusijos TSR Mokslų akademijos Kalbotyros instituto parengtais baltarusių-rusų ir rusų-baltarusių kalbų žodynais¹². Atsižvelgiama į tų pačių lituanizmo paplitimą kitose slavų kalbose¹³.

Dar reikia perspėti, kad čia liečiami tik ištiesai paskolinti žodžiai, o kiti lietuvių leksikos įtakos pėdsakai (vertiniai, atsiradę dėl žodžio darybos kopijavimo, reikšmės skoliniai ir pan.¹⁴) paliekami nuošaly. Be to, už šios apžvalgos ribų lieka, čius žodžių iš Mogiliovo srities Mscislavlio rajono rytinės dalies; trump.: ДСМ). Daugumas naujų žodynėlių, kaip matyti, yra skirta rytinių, toli nuo Lietuvos esančių, šnektų leksikai, todėl juose apskiai rasti lituanizmo nėra ko nė tikėtis.

¹¹ Daugiau literatūros paprastai galima rasti nurodytuose etimologijos žodynuose, ypač M. Fasmerio rusų kalbos žodyne (originalo pavadinimas trumpinamas REW, rusiško vertimo – ЭСРЯ).

¹² Беларуская-рускі слоўнік, Масква, 1962 (trump.: БРС); Русско-белорусский словарь, Москва, 1953 (trump.: РБС).

¹³ Tam reikalui pasinaudojama ne tik esamais aiškinamaisiais žodynais, – dažniausiai iš jų nurodomi J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Słownik języka polskiego, I–VIII, Warszawa, 1900–1927 (trump.: SJP) ir В. Даль, Толковый словарь живого великорусского языка, I–IV, Москва, 1955 (pakartotas II, 1880–1882 metų, leidimas; trump.: Dalis TC), – bet ir darbais, specialiai skirtais lenkų kalbos lituanizmams: J. Otrębski, Lituanizmy słownikowe w dialekcie polskim na Wileńszczyźnie, – Język Polski (=JP), XVI (1931), 79–85; H. Turska, [O powstaniu polskich obszarów jęz. na Wil.] – užėjus antrajam pasauliniam karui, darbas liko nebaigtas spausdinti; išspausdintuose 9 lankuose (1–144 p.) yra lituanizmo pavyzdžių, tačiau pats leksikos lituanizmo sąrašas turėjo būti pateiktas toliau (trump.: Turska POJW); T. Zdancewicz, Litewskie elementy słownikowe w gwarach polskich okolic Sejn, – Lingua Posnaniensis (=LP), VIII (1960), 333–352; T. Zdancewicz, Litewskie i ruskie zasięgi słownikowe na Białostoczczyźnie, – Z polskich studiów slawistycznych, Seria 2, Językoznawstwo (=ZPSS, Warszawa, 1963, 287–310; Cz. Kudzinowski, Jaćwingowie w języku, – Acta Baltico-Slavica (=ABS), I (1964), 217–225; ir kt.

¹⁴ Įtakos įvairovei pailiustruoti gal tikėtų toks pavyzdys. Вр, *выплыці (выплыць), выплыць* atstoja ne tik r. *выплыть, выплыть*, bet vartojamas ir reikšme „(вы)колоситься“ (БРС 179, РБС 207). Kadangi kitose slavų kalbose šis veiksmazodis tokia reikšme kaip ir nežinomas (Dalis TC I 307, tiesa, duoda *Жито выплываєт* „колосится“, bet su nuoroda *зап.*, vadinasi, tik iš vakarinių rusų ar gal jau net baltarusių tarmių), o savarankiškas jos susidarymas taip pat sunkiai įsivaizduojamas (semantinių paralelių, rodos, nėra), veikiausiai čia reikėtų įžiūrėti sutapatintų lietuvių kalbos paronimų (*iš)plaūkti* „выплы(ва)ть, плыть“ ir (*iš)pláukti* „(вы)колоситься“ poveiki.

išskyrus vieną kitą atvejį, senieji skoliniai, perėję ankstyvesnius slavų fonetinius kitimus ir dabar sunkiai beatskiriami nuo pačių slavų žodžių. Kad tokių skolinių turėtų būti daugiau, negu paprastai galvojama, galima spėti iš rytų slavų baltiškos kilmės hidronimų tyrinėjimo, smarkiai pagyvėjusio per pastarąjį dešimtmetį (o tai pirmiausia V. Toporovo ir O. Trubačiovo nuopelnas) ir jau davusio nemažai teigiamų, kaskart vis toliau papildomų rezultatų. Į pačių senųjų skolinių nagrinėjimą nesileidžiama dėl dviejų priežasčių: viena, tokie skoliniai kaip reikiant išryškėtų tik atskleidus (kitų slavų kalbų leksikos fone) visą senąją specifinę baltarusių (iš dalies ir gretimų kitų rytų slavų) teritorijos leksiką ir ją nuodugniai išetimologizavus, o tai jau būtų platesnio pobūdžio darbas, kurį labiausiai tiktų sieti su baltarusių kalbos etimologijos žodyno rengimu; antra, tokių skolinių nagrinėjimas iš esmės nė nepridera šiai temai, skirtai vien lituanizmas dabartinėje baltarusių kalboje, o ne apskritai slavų baltizmams¹⁵.

а д у л а в а т ы žr. *-д у л а в а т ы*.

а ж а р г а џ ь žr. *-ж а р г а џ ь*.

арда „triukšmas, siautimas, netvarka“ (seniau rašyta *орда*, plg. Nosovičius СБН 367). Dėl reikšmės šį tarminį baltarusių žodį vargu ar reikėtų tapatinti su tiurkų kilmės r. *орда* „klajoklių gentis, orda“, kaip tai yra padaręs Preobraženskis ЭСРЯ I 657; patikimiau kartu su Būga RR II 507 įtarti, jog tai skolinys iš lie. *ardà (ařda)* „netvarka, triukšmas, rietenos“ (pažįstamas daugiausia rytų aukštaičių).

аруд „aruodas, miega“. Žinomas visų pirma iš tautosakos, plg. patarles *руні ў аруды не кладуць*. *Руні арудамі не мераюць* Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы²; склаў Ф. Янкоўскі; Мінск, 1962, 253, taip pat poros dainų tekstus Nosovičiaus žodyne (СБН 8). Karskis Б 127 skyrė prie retų dialektizmų; dabar jis pateiktas БРС 98, tiesa, irgi pažymint (sutrumpinimu *обл.*) jo tarminį pobūdį. Pasitaiko ir senuosiuose baltarusiškai (ir lenkiškai) rašytuose dokumentuose (rašoma *оруд*, *орудо* ir pan.; seniausias Jablonskio LŽ 153 nurodytas šaltinis yra iš 1583 m.). Dalis TC I 25 *аруд* nurodo esant vakarinėse rusų tarmėse (*зан.*); plačiau *arud ((h)orud)* pažįsta Vilniaus krašto lenkai, plg. Otrembskis JP XVI 82, 84. Kildinimas iš lie. *arúodas* (plg. ir la. aukšt. *aruōds* „t. p.“), bene pirmiausia pasiūlytas ir argumentuotas Karskio (Б 127 ir kitur), dabar yra visuotinai priimtas, žr. ME I 142, Blesė StB V 8, Fasmeris ЭСРЯ 90, Frenkelis LEW 18 (dėl skolinimo krypties iš vėlesnių tyrinėtojų kiek labiau yra abejojęs tikrai Otrembskis, žr. ypač

¹⁵ Iš pastarojo meto rytų slavų baltiškų toponimų tyrinėtojų kiek plačiau yra lietus kartu ir senųjų bendrinių slavų skolinių iš baltų problemą J. Princas, parodydamas tos problemos sudėtingumą šaknies *geg-* (lie. *gegužė*, r. *зегзуща* ir t. t.) žodžių bei jų įvairių variantų analize, žr. J. Prinz, Betrachtungen zu Fragen der baltischen Substratforschung, — BzN (NF) I (1966) 153—174 (ypač 160 tt.).

jo Wschodnio-lit. narz. twereckie III 7). Lie. *arúodas* ekspansyvumą rodo ir vok. trm. (rytpr.) *Arrōde* Frišbyras PW I 32, ME I 142, Frenkelis LEW 18.

асвѣр žr. *свер*.

амáрыца „samdininko užsisėtas žemės sklypas (žemė, kurioje banda sėjama)“ (plg. *амáрыца* Nosovičius CBH 9; Stankevičius K IV 174 *амарыца* pateikia iš Smurgainių valsčiaus). Dėl kirčiuoto šaknies *-a-* (plg. br. *вóрны* „ariamias“ ir kt.) Karskis Б 127 neskiria prie br. *арáць* „árty“ darinių ir laiko lituanizmu, nurodydamas lie. *ātaras* „dirvos galas, skersinės vagos dirvos gale“. Tas pats žodis turėtų būti Dalio TC II 709 s. v. *omápa* su abejuose pateiktas r. *омарыца* (?) „atlyginimas natūra, samdininkui atseikėjami grūdai (?)“. Matyt, br. *амáрыца*, r. *омáрыца* veikiau reikėtų laikyti priesagos *-ica* vediniu iš br. *amápa*, r. (ir ukr.) *omápa* „(avių) banda, kaimenė“ (dėl kurio tiurkiškos kilmės žr. Fasmeris REW II 289), atsiradusiu ne be lie. *bandà* „samdininko pasisėti javai ar linai, pasėlys; žemė, kurioje toks pasėlys sėjamas; seniau samdininkui natūra mokėta alga“ (plg. ir *bandiniai* „pinigai, gauti bandą pardavus“): *bandà* „kaimenė“ įtakos. Ši aiškinimą remia ne tik nuostabus reikšmių sutapimas, bet ir ištiesai paskolintas *бонда* (žr. s. v.), patvirtinantis būtajį lie. *bandà* skvarbumą.

амóка „upės šaka“, trm. < lie. *āttaka* „iš upės išsiliejusi įlanka, užtakis“ (žemaičių, žr. LKŽ I 361) ar la. *attaka* „upės šaka; užliejama senvagė; atsiauta (ir pan.)“ Blesė StB V 8. Abejotina: galėtų būti pačių baltarusių giminiškos šaknies žodis, susidaręs šalia *а(б)цячы* „aptekėti“, plg. *памók* „srovė, srautas, tėkmė“ (: *пацячы* „imti tekėti, pasrūti“), r. trm. *омóк* „upės vingis (aplink pusiasalį)“ ir kt.

амóса „atsija, atsaitė (ratų dalis, jungianti ieną su pirmagalio ašimi)“, dabartiniuose žodynuose БРС 106, РСБ 699 pateikiamas kaip literatūrinės kalbos žodis, žinomas ir iš 1643 m. dokumento (*omoce* „atsijos“ Jablonskis LŽ 296), kartu su r. trm. (piet., vak.) *omóca* (*omóc*) Dalis TC II 743, ukr. trm. *omoca* (*omeca*) ir le. trm. (Vilniaus krašte ir Lenkijos šiaurės rytų kampe) *otosa* irgi nepriklauso prie neabejotinų lituanizmų: formos atžvilgiu gal nė kiek nėra paprasčiau jį kildinti iš lie. *atāsėja* (*atāsija*, *ātsajà* ar pan.) „t. p.“, negu, sakysim, sieti su sl. *osъ* „ašis“. Įtarimą, kad br. *амóса* galėtų būti lietuviškas žodis, jau yra išreiškęs Nosovičius CBH 377 (rašoma *omóca*), o visai neseniai – Vidugiris LKK VIII 237; le. *otosa* lituanizmu laiko Otrembskis JP XVI 82 (čia *atosa*) ir GJL I 69, Zdancevičius LP VIII 345, Kudzinovskis ABSI I 224.

áцю „ačiū“ Karskis Б 144 mini tarp plačiai žinomų polonizmų (kartu nurodydamas ir jo vedinį *паáццъ* „padėkoti“). Nosovičius CBH 9 duoda *áцi* „ačiū“ (ir dkt. *áця*, *ацкi*, *áценькi*, vksm. *áццъ*). Vartojama tik vaikų kalboje (tarmėse). Kildinimas iš lenkų kalbos mažai patikimas, nes pačių lenkų *aciu* (*aću*) „ačiū“ (irgi kaip vaikų žodis) žinomas tik iš Lietuvos (Karlovičius SGP I 3) bei šiaurės

rytų Lenkijos kampo ir teisingai laikomas lituanizmu, žr. Zdancevičius LP VIII 335 (čia užregistruotas dar ir ištiesai lietuviškame pasakyme *ačiu labeį gražej*), Kudzinovskis ABSI I 223. Lie. *āčīū, āčīu (āciu), āčīui, āčīuo* (plg. ir vksm. *ačiūoti*, dkt. *ačiūoklė, ačiūotė, ačiūotojas, ačiūulis, ačiūojimas*) – labai paplitę įprastiniai *dėkui* sinonimai, ne vien vaikų žodžiai. Tad ar nebūtų galima br. *ацю (ацї)* laikyti lituanizmu? Taip manyti, ypač turint galvoje gana akivaizdžią le. *ačiu* kilmę, būtų, rodos, kiek tvirtesnis pamatas, negu lie. *āčīū*, atvirksčiai, kildinti iš baltarusių kalbos, kaip tai daro, pavyzdžiui, Frenkelis LEW 1. Atsargiausio būta Būgos (RR III 306), prisipažinusio, jog jam šio žodžio tėvynė liekanti neaiški.

ашакі „miežių kiautai (išsilukštene, grūdžiant piestoje)“ (Breslauja) < lie. *āšakos* „grūdo lukštai, kiautai, kevalai“ Veržbovskis disert. rankr. 797. Tos pat kilmės veikiausiai dar yra br. trm. *шакіны* „grūdų (pvz., grikių) lukštai“ Nosovičius СБН 704 (dėl priesagos plg. *мякіна* „pelai, nuokulos“) ir *шакóлина (шакóлінка)* „aštrus lukštas, ypač grikių, miežių ir pan., ašaka“, *шакóліны* „puoskardos, stambios sėlenos (kruopas darant)“ op. cit. 704 (daugiau šaltinių žr. nurod. disert. 796, kur pateikti ir variantai *шакіліны, шаківіны*), r. trm. (Pskovo gub.) *шакалá, шакóлина (шакóлины́)* „grikių lukštas, kiautas“ Dalis TC IV 619 (-ол- su variantais gal čia iš deminutyvinės priesagos -*él(ě)*||-*el(ě)*), jos atliepinių rytų aukštaičiuose, plg. *ašakála*. Linkmenys, *ašakéle* Daugėliškis, Rimšė ir pan.). Fasmeris REW III 366 minėtus rusų kalbos žodžius kildina iš lie. *šakaliai*, bet tai labai abejotina semantiškai: *šakaliai* tereiškia „pagaliai, stambesnės kurui sukapotos šakos; skalos“ (kaip ir > le. trm. *szakal(ik)* „skala“ SJP VI 556, Zdancevičius LP VIII 349, *sakal* „pliauska, pagalyš“ Kudzinovskis ABSI I 225).

балáнда, šnek., „(r.) балáнда“ БРС 115. Iš žodyno neaišku, kokią iš tiesų reikšmę turi baltarusių žodis. Daliui TC I 42 r. trm. *баландá* yra ir „dykinėtojas, bastūnas“ (plg. r. *балáндаться – валáндаться* „bastytis, slampinėti“), ir turi reikšmes „balandūnių (ar balandų) rūšis, į šaltibarščius dedami daržovių lapai; tokie šaltibarščiai (Riazanės, Tambovo, Simbirsko gub.); prastos rūšies, suveltos kanapės (ir apskritai prastos rūšies prekės, išrankos)“; dar plg. r. trm. *балáнда* „skysta putra, buza“ keturtomyje akademiniame rusų kalbos žodyne СРЯ I (1957) 57. Jei pastarosiomis reikšmėmis šį žodį pažįsta ir baltarusiai, tai tik paremtų Fasmerio ЭСРЯ I 113 mintį dėl jo baltiškios kilmės, plg. lie. *balánda* „Chenopodium (irgi vartojama lapienei virti)“ (iš kurio, matyt, ir la. *balañda* „Atriplex, balandūnė“).

бамбіза, šnek., menk., „dilba, tįsla, ilgšis“ БРС 117, БРС 53, 131 (plg. ir Nosovičius СБН 14), kaip ir r. trm. (Smol.) *бамбúза* „t. p.“, le. trm. *bombiza, bambiza* „drimba, storulis; nekatalikų kunigas“, la. trm. *bumbize* (sen. *bombizi* dgs. ir kt.) „kalvinas“, yra iš lie. *bambizà, bambizas (bambýzas)* „dručis, storulis,

pilvūzas, drimba; nekatalikų (reformatų, evangelikų, liuteronų) tikėjimo kunigas ar apskritai kito tikėjimo žmogus“; plačiau žr. LKK VI 298 tt.

блѣндаць „bastytis, valkiotis be darbo“ MC 67 (Dokšicų raj.), 84 (Bychovo raj.), ДС 42 || *блѣндаць* „t. p.“ MC 67, *блѣнда* „bastūnas, šlaitas, valkata, slunkius“ MC 67, 84 || *блѣнда* „t. p.“ MC 67. Blesė StB V 9 šalia br. *блѣндаць* (iš Vitebsko žodyno) dar randa r. *облѣндать* ir dėl kilmės nurodo la. **blindāt*, galima vedinį iš la. *blinda* „bastūnas, slunkius“; papildomai plg. la. (rytuose) *blindētis*² „bastytis, valkiotis, dykinėti“ EH I 229. Patys latviai tuos žodžius, kaip rodo fonetika, yra gavę iš lietuvių (ar kuršių). Ar baltarusių skolinta per tarpininkus latvius, ar tiesiai iš lietuvių (ar kitų, jau išnykusių, baltų), sunku pasakyti. Dabar lietuvių kalboje iš *blind-* || *blend-* || *bland-* šaknies (tos pat, kaip ir slavų žodžiuose – s. r. *блѣсти*, *блѣду* „klysti“ || r. *блудѣть* „klaidžioti“ ir kt.) žodžių su baltarusių baltizmais savo reikšme sutampa tik vienas kitas pastarojo balsių kaitos laipsnio atstovas, būtent: *blanda* „bastūnas, valkata“, *blañdotis* „klaidžioti, slankioti, bastytis“, *blandýtis* „t. p.“. Toliau svarstant baltarusių žodžių kilmę, gal reikėtų kartu atsižvelgti ir į br. trm. *брѣндаць* „bastytis, slampinėti be darbo, šlepenti“ MC 13, БРС 133, *брѣнда* „bastūnas, valkata“ MC 13, *брѣндзала* „t. p.“ MC 95, kurių etimologija iki šiol tebėra neišaiškinta, žr. Briukneris SEJP 43, Fasmeris ЭСРЯ I 222 t. (ankstesni Karskio Б 132 bei Blesės StB V 9 mėginimai skirti prie lituanizmo, pamatu imant lie. *brindos* „pinikai, nėrinys, rauktinukas“, kuris pats veikiausiai yra slavizmas, labai abejotini).

блѣндзя – apie jo egzistavimą baltarusių kalboje galima spėti iš vilniškio (Orgelbrando) lenkų kalbos žodyno I (1861) 86, kur *blindzia* „toks gluosnis (Salix caprea)“ nurodytas iš kalbiškai mišrios Polesės. Jau seniai kildinama iš lie. *bliñdē* (SJP I 166) bei *blindis* „t. p.“ (Briukneris KZ XLVI (1914) 230), šalia kurių dar pažįstami variantai *blinda* || *bleñdē*, *blendis* || *blūñdē* (šaknis ta pati, kaip ką tik minėtų *blandýtis*, la. *blinda* ir kt.).

бѣнда „paplotis, raguolis, bandelė“ ГВ (s. v.); „skerstuvų dovana (kas nešama giminėms ar pažįstamiems, papiovus gyvulį)“ MC 161 t. (Paričių raj.). Iš ankstesnių dabartinės kalbos šaltinių dar žinomas reikšmėmis „kepalas, kepaliukas“ Nosovičius СБН 30, Karskis Б 132 (duoda tarp plačiai pažįstamų lituanizmo), Hareckis (М. Гарэцкі) Нев. бел.-маск. слоўнік (Вільня, 1919) 31, Druckis – Padbereskis (Б. Друцкі – Падбярэскі) Падр. бел.-пол. слоўнік (Вільня, 1929) 19 (čia ir reikšme „dešros ritinis“), „naudotis gautas (už tarnybą) žemės sklypas“ Blesė StB V 9 (pastarąja ar panašiomis reikšmėmis dažnai sen. dokumentuose, iš kurių tas žodis žinomas nuo 1468 m., žr. Jablonskis LŽ 15 tt. ir kitur). Plg. le. trm. *bonda* „kepalas, kepaliukas“ SJP I 190, Kudzinovskis ABSI I 223 ir „svetima žemė, kurią leidžiama užsisėti; (ist.) nelaisvojo žmogaus uždarbis“ SJP I 190; la. trm. *bañda* (ppr. dgs. *bañdas*) „berniui į algą priskirtas žemės skly-

pas bei jame esantis pasėlys; šalutinis uždarbis; pelnas, nauda“ ME I 261 t. Visi iš lie. *bandà* „samdininko pasėlys; žemė, kurioje jis pasėtas; samdininkui duodamas natūra priedas prie algos ar visa alga (natūra); nauda, turtas, pinigai; nedidokas kepalas, kepaliukas“. Be jau nurodytos literatūros bei šaltinių, dar žr. Būga RR III 664 t.

брунта „tokia pakinktų dalis“ Stankevičius K IV 175; le. trm. *bronkt* „medis su virvėmis gyvuliams raišioti“ SJP I 208 < lie. *brañ(k)tas* „pakinktų skersinis, vogas; pagalys, rišamas gyvuliams po kaklu, kad labai nelakstyti; lentelė ar pagalys su skylėmis, per kurias išvertas gyvulio sietas, kad nesusisuktų“ (br. žodis, matyt, iš ryt. aukšt. formos su *-un- < -an-*).

бурбулэць „smarkiai virti“ ДСМ 45, šnek. *бурбóлиць* „kliunksėti“, *бурбалка* „burbulas; (trm.) vandens lelėja“ БРС 135; r. trm. (piet. – vak.) *бурболка* „burbulas“ Dalis TC I 142. Blesė StB V II br. *бурбóлиць*, *бурбалка* laiko skoliniais ir nurodo lie. *burbuliuoti*, *burbuolė* (žinomas ne tik „burbulo“, bet ir „vandens lelijos“ reikšme), *buřbulas*, la. *buřbulis*, *buřbulēt*, *buřbuļuōt*; panašiai iš lie. *buřbulas* kildinami tos pat reikšmės le. trm. *burbulka*, *burbulka* SJP I 235, *burbulki* Turska POJW 129 (tarp lituanizmų, išplėstų slaviška priesaga), *burbel* Kudzinovskis ABSI I 223. Apie tikrą skolinimą, turint galvoje onomatopėjinę šių žodžių prigimtį, vargu ar čia galima kalbėti (išskyrus nebent lenkų kalbos pavyzdžius), tačiau tai, kad tiek labai artimų tokios semantikos žodžių tolimesni slavai nepažįsta, kartu neleidžia visiškai nuneigti savotišką baltų kalbų įtaką.

буч „varža, bučius (iš vytelių padarytas prietaisas, statomas žuvims gaudyti)“ БРС 136, „didelis šiaudinis indas (kuriame paprastai laikomi miltai)“ MC 95 (iš Molodečno raj.). Iš dokumentų Jablonskiui LŽ 308 t. (plg. ir 19 t., kur nurodoma tik iš lenkiškų tekstų) šis žodis „varžos, bučiaus“ reikšme žinomas nuo 1667 m. Plg. r. trm. (vak.) *bucu* Dalis TC I 147 ir le. trm. *bucz* (*buczyk*) „varža, venteris“, kuri kaip lituanizmą duoda SJP I 225, Zdancevičius LP VIII 337 (čia ir perkeltine reikšme „kvaiša, ištiža“). Kildinimas iš lie. *būčius*, *būčas* „varža (iš tinklo ar vytelių); šiaudinė statinė, bamblė“, *būčis*, *bučỹs* „varža“ būtų visai priimtinas, tik šiek tiek neaiškumų lieka dėl šių variantų santykio su retesniu *būkis* „varža, bučius“ (> rtrp. v. *Bukkis* „t. p.“ Frišbyras PW I 116, kur ir *Bukkinell* „varža devynakėms gaudyti Nemuno žiotyse“, plg. Sabaliauskas LKK VIII 96), atliepiančiu la. trm. *bucis* „t. p.“. Dabar -č- aiškinama skolinimu iš latvių (abejodamas šią mintį iškėlė Endzelynas ME I 344, o kaip visai tikrą dalyką pateikia Frenkelis LEW 61), tačiau tuo sunkoka tikėti: lie. variantai su -č- žinomi labai plačiai, net pietuose, ir kitų tokios geografijos leticizmų nėra žinoma; la. *bucis*, atvirkščiai, yra apyretis žodis, žr. ME I 344, EH I 248 (kur dar duodama ir *buči* dgs., *bučs*), ir krinta į akį, kad kiti to paties (ar panašaus) žvejojimo ryko pavadinimai

čia dažniau yra skoliniai, plg. *muřds* (*muřds, muřda, murde*) – iš suomių kalbų, *veñteris* – iš lietuvių (ar kuršių), *kuřvis* – iš vokiečių.

вагавáць „vagoti, daryti vagas vandeniui nutekėti iš dirvos“ Veržbovskis disert. rankr. 143 (iš Nesvyžiaus raj.); le. trm. *wagać* „arti pirmą kartą lauką“ SJP VII 443, „vagoti“ Otrembskis GJL I 69; iš 1719 m. Subačiuje lenkiškai rašyto dokumento Jablonskis LŽ 249 nurodo *wagać* „vagoti“ ir *waga*. Kilmė iš lie. *vagóti, vagà* akivaizdi. Žymiai senesniais laikais tą patį baltų vagos pavadinimą yra pasiskolinę Pabaltijo suomia, žr. Frenkelis LEW 1178 (su liter.).

вайдаваць „ginčytis, pyktis, nesantaikoje gyventi“ Stankevičius K IV 225, ukr. *войдувати* „triukšmauti, siautėti, smarkauti, peštis“ – iš lie. (?), plg. *vaĩdytis* „ginčytis, kivirčytis“, *vaĩdeliotis* „t. p.“, *vaĩdas* „nesantaika, kivirčas“, tik su slaviška priesaga, kaip ir *вагавáць* (Stankevičiaus kartu pateiktas tos pat reikšmės *вадзица* – jį nurodo ir Nosovičius СБН 42 – laikytinas kitos kilmės žodžiu, giminišku su le. *wadzić się* „vaidytis“, s. r. *вада* „ginčas, šmeižtas“ ir t.t.).

валáндаца, šnek., „čiupinėtis, gaišti; dvoklinėti, slampinėti, bastytis“ БРС 144 (plg. ir Stankevičius K IV 225), *валындаць, валындаца* (antrąja reikšme), *валында* (dem. *валындзík*) „bastūnas“ Nosovičius СБН 43 (plg. ir Blesė StB V 20 t.), *валáндаца* „čiupinėtis, be prasmės bėginėti“ Karskis Б 132 (pažymėdamas, jog tai labiau rusų žodis); r. trm. (šnek.) *валáндать(ся)* „čiupinėtis, krapštytis, gaišti; tąsytis, leisti laiką su kuo“ Dalis TC I 161, СРЯ I (1957) 166, *валáнда* (*валáндала*) „lebeda, čiupna, gaišlys“ Dalis TC I 161. Įprasta kildinti iš lie. *valandà* „laiko tarpas; 60 minučių“, žr. Fasmeris ЭСРЯ I 268 t. (su liter.), Frenkelis LEW 1188 (pažymėtina, kad Būga tokiam aiškinimui nepritarė, žr. jo RR I 582 ir ypač II 644 t.).

вашавáць „draskyti, plėšyti“ (Volkovisko—Svisločės apyl.) < lie. *vařúoti* (*vařávo*) „draskyti, pešti (vařu)“ Rozvadovskis Wybór pism II (Warszawa, 1961) 109.

вéнецерь „venteris, varža“ БРС 149, ПБС 52; iš sen. dokumentų – nuo 1582 m., žr. Jablonskis LŽ 262 t., 327 t. Žodis gerai pažįstamas dar rusų, ukrainų (*ямір*), lenkų (su kašubais). Iš lie. *vénteris* yra ir rtpr. v. *Wenter* „t. p.“ Frišbyras PW II 464. Plačiai dėl įvairių variantų paplitimo slavų kalbose, jų skolinimo laiko ir kt. yra rašęs Būga RR II 323–325; dabar dar žr. Fasmeris ЭСРЯ I 292, 376 (su išsam. liter.), Frenkelis LEW 1223 t.

віксва „lieknuose auganti kieta žolė“ Rozvadovskis Wybór pism II 109 (Volkovisko—Svisločės apylinkių baltarusių lituanizmų sąrašėlyje; užrašyta *víksva*); le. trm. *wikswa* „t. p.“ SJP VII 606, Otrembskis JP XVI 84, GJL I 69, Zdancevičius LP VIII 351 ir ypač ZPSS 295 t., 310 [*víksfa, víksva, víksvas*]; Jablonskis LŽ 263, 351 nurodo iš poros XVIII a. pab. lenkiškų dokumentų. Iš tos pat reikšmės („balų žolė aštriais ilgais lapais, Carex“) lie. *viksvà*.

vićina „senovinis plokščiadugnis upių prekinis laivas“, dabar paprastai pavartojamas tik kaip istorizmas; dažnas sen. dokumentuose, žr. Jablonskis LŽ 264–267, 347 (nuo 1538 m.); plg. *витуна* Dalis TC I 207 (iš baltarusiškų gubernijų); le. (ist.) *wicina* SJP VII 546. Kaip ir rtpr. v. *Witinne*, *Wittinne* Frišbyras PW II 477, iš lie. (sen.) *vytiné* „t. p.“, žr. Skardžius Russ. *vitina* und lit. *vytiné*, – ZfslPh XXVI (1957) 150 t., Frenkelis LEW 1267 t. (kitaip Fasmeris ЭСРЯ I 321 t.).

выпса: *Не слухай ты гетого выпсу* Nosovičius CBH 92 (reikšmė gal ir ne visai tiksliai nurodyta – „iškaršėlis,-ė“); plg. ir r. trm. (Smol.) *выпса* – keiksmazodis: *Выпса ты старая!* Dobrovolskis (В. И. Добровольский) Смоленский обл. словарь (Смоленск, 1914) 103. Karskis Б 128 baltarusių žodį linkęs skirti prie lituanizmų ir nurodo lie. *vypsoti* „būti išsiviepusiam, šypsoti“, šalia kurio iš tiesų yra ir *vypsà* „kas nuolat šypsosi“ (Viduklė – LKŽ kartoteka).

вяпла „žioplys, vėpla“ < lie. *vėpla* Stankevičius K IV 225.

геза žr. *дзега*.

гигэль (dgs. *гигялі*) „asiūklis“ MC 136 (Dokšicų raj.); le. trm. (Viln. kr.) *gigēl* (reikšmė nenurodyta) Turska POJW 129 < lie. (ryt.) *gigēlis* „dirvinis asiūklis (Equisetum arvense L.)“ (dėl skolinimo krypties neleidžia abejoti baltarusių žodžio fonetika: abi *g* čia žymi ne ankštumos *h*, o baltarusiams svetimą uždaramos *g*). Iš to paties šaltinio yra la. trm. (Latgalos) *gigēles*² „tokios žolės“ EH I 427, o iš gretimio lie. (ryt.) *gegēlis* „dirvinis asiūklis“ – la. trm. (irgi Latg.) *gēgēles*, *gēgēle*² „t. p.“ EH I 425, 426.

гиль „gylys, byzdėlė, bimbalas“, *гільваць* „gyliuoti, zylioti“ Stankevičius K IV 225; le. trm. *gil* „gylys, byzdėlė“ Zdancevičius LP VIII 339, *gilować* „gyliuoti, zylioti“ t. p., SJP I 829, Kudzinovskis ABSI I 223 < lie. *gylŷs* bei *gyliuoti* (*gyliavo*).

гiрса, *гiрса́* „diršė (Bromus)“ ГВ 43, 55 [г'iрса], Smulkova ZPSS 217 [g'i-rsa] (irgi iš Gardino šnektų); Kiselevskis¹⁶ sako, jog *гiрса* – tik vienas iš retesnių, sporadiškų diršės pavadinimų (labiausiai paplitęs – *касцёр*), žinomas respublikos centrinėje dalyje, tačiau Karskis Б 133 (čia rašoma *g'irса*) jį yra priškyęs prie lituanizmų, daugiau ar mažiau žinomų visoje baltarusių teritorijoje (dar plg. Nosovičius CBH 112), ir БРС 208 (kirčiuojama *гiрса́*) pateikta, visai nenurodant, kad tai dialektizmas (nors botanikos literatūroje įprastiniu terminu eina *каласоўнік*); r. trm. (vak.) *g'irса* „piktžolė, kukalis (?)“ Fasmeris ЭСРЯ I 408; le. trm. *girsа* „diršė“ Otrembskis JP XVI 82, Zdancevičius LP VIII 339 ir ypač ZPSS 295, 309 [*girsа*, *g'ersа*, *g'iersа*, *g'irsos*, *kirsа*]. Iš lie. (rytinių tarmių) *girsа* (*girsė*) „diršė (Bromus secalinus L.)“; kaip rodo geografija ir la. *dzirši* „diršės“, g-šiamе žodyje senas (dėl tolimesnių etimologijos spėjimų žr. Frenkelis LEW 138 s. v.

¹⁶ А. І. Кісялеўскі, – str. rink. Аб некаторых асаблівасцях беларускай літаратурнай мовы, Мінск, 1965, 23.

gařstis); tačiau Balstogės lenkų ir Gardino baltarusių šnektose galėtų būti skolinata ir iš lie. *diršė* (*dirsa*) fonetinių variantų *girsė* (*girsa*), kurių susidarymas pačiose pietinėse lietuvių šnektose lengvai įmanomas.

гнибиць „skriausti, žeminti, varginti, spausti“ < lie. *gnýbti* „žnybti; galą daryti, skersti, piauti; skaudinti, griebti, spausti (apie šaltį, skausmą ir pan.)“ Karskis B 128, Stankevičius K IV 226? Gal veikiausiai sietinas su ukr. *гнобіти* „slėgti, engti, kankinti“, le. *gnębić* „t. p.“ ir kt.?

грѣка „grikliai (Fagopyrum)“ ГВ 43 (matyt, tik šiame Baltarusijos kampe – Volkovisko bei Gardino šnektose – ir pažįstamas; šiaip įprastinis to augalo pavadinimas yra *грѣчка*) < lie. *grikai*, *grikliai*. Kad le. *gryka* yra iš lie. *grik(i)ai*, o pastarasis – iš s. r. **grьk-(a)* (plg. s. sl., s. r. *grьkъ* „graikas“), Fasmeris yra aiškinęs jau 1909 m. Le. *gryka* (tarp kitko, iš visų sinonimų ir variantų labiausiai įprastas dabartinėje literatūrinėje kalboje) žinomas visoje šiaurės rytų Lenkijoje, maždaug iki Varšuvos, ir jo išplitimas sutampa su Mazovijos teritorija, todėl jį linkstama laikyti senu skoliniu, kartu su pačiu augalu atkeliavusiu iš Lietuvos ne vėliau kaip XII–XIII a.¹⁷ Maždaug iš tų pat lie. *grik(i)ai* ekspansijos pietvakarių kryptimi laikų veikiausiai yra ir br. trm. *грѣка* (nėra, žinoma, visai negalimas ir vėlesnis šios formos išsigalėjimas – gal jau net tarpininkaujant le. *gryka* – vietoj anksčiau vartoto kitoniško pavadinimo). Gal iš lietuvių kalbos (nors galėtų būti ir iš prūsų ar lenkų) dar yra rtrp. v. *Grick(en)*, *Grücken* Frišbyras I 252.

гўлта (bev. gim.) „kiaulių guolis, migis, kinis“ (*папраў сьвіням гўлта; твая пасьцель, як сьвіное гўлта*) < lie. *gūltas* (*gūlta*) „gulima vieta, guolis“ Stankevičius K IV 226.

даржнік, даржэнь žr. *дóржнік*.

даўбурь [douburjė] „šienaujamos lomos tarp laukų, lankos“ (vak. br.) < lie. *dauburỹs* „dauba, klonis“ Rozvadovskis Wybór pism II 350, Karskis B 129.

дзэга [z'eha] „titnagas“ (netoli Volkovisko) < lie. **dega* (plg. *dėgas* „nuodėgulis“, *dėgė* „deglas“, *dāgas* „beržo kempinė ugniai įskelti“ ir panašius *dėgti* šeimos žodžius). Kiek geriau žinomas br. trm. (Gardino šnektose) *зэга* [g'ega] „titnagas“ < lie. trm. **gega* (plg. *g'ektūkai* „degtukai“ Švendubrė, *pàg'eg'g'* „padegė“ Zietelą, žr. Zinkevičius Lie. dialektologija 140; dėl *d, t > g, k* pačiose pietinėse lietuvių šnektose dar plg. Otrembskis GJL I 354 tt.). Plačiau žr. Smulkova O białoruskim *g'ega* 'krzemień' – ZPSS 215–221.

¹⁷ K. Nitsch, Wybór pism polonistycznych, Wrocław–Kraków, 1955, 86–93. Iš naujausių apžvalgiųjų darbų, kuriuose nurodyta ir kita ankstesnė literatūra, minėtini: A. Sabaliauskas, Dėl grikliaus pavadinimo, – MA Darbai 1957 2 211–218; V. Rūķe-Draviņa, Die Expansion der russischen Buchweizenbenennungen nach Westen, – ScSl X (1964) 107–131.

дзёгаць „degutas“ (su vediniais: *дзёгцевы* „degutinis, deguto“, *дзягцяр* „degutininkas, degučius“, *дзягцярка* „degutininkė; degutinė, indas degutui“, *дзягцярня* „deguto varykla“ ir kt.) БРС 245 t. Žodis pažįstamas ir kitiems rytų ir iš dalies vakarų slavams: r. *дѣготь*, ukr. *д'ьоготь*, le. *dziegieć*, č. *dehet*, slov. *decht* „t. p.“ (tad sl. trm. **degъtь*). Dėl to, kad baltų *deg-* (lie. *dėgti* ir kt.) šiaip atliepia sl. *žeg-* ir dėl geografijos dažnai (pradedant Mikola) laikomas baltizmu (plg. lie. *degūtas*, la. *deguts,-uots*), nors, kitų nuomone, galis būti ir pačių slavų (*d-* išlikęs dėl šio žodžio izoliacijos, nutrūkus semantiniam ryšiui su kitais *dėgti* šeimos žodžiais). Literatūros apžvalgą duoda Fasmeris ЭСРЯ I 493, Slavskis SEJP I 194, Frenkelis LEW 86¹⁸.

дзірван „dirvonas, apleista, palikta (keletą metų) nedirbama, sužėlusį dirva“ – išsistinį plotą užima šiaurės vakarų Baltarusijoje (maždaug iki Minsko), tačiau neretai pasitaiko ir kitur, žr. A [ir AK 275 nr. (su variantais *дзерван*, *дзярван*, *дырван*, *з'арван*, *з'ерван*, *з'урван* ir kt.); vartojamas ir literatūrinėje kalboje БРС 246 (plg. ДС 15) kartu su vediniais (*па*)*дзірванець* „(ap)želti žole, dirvonu (pa)virsti“ БРС 264, 564, *дзірваністы* „suvelėnėjęs“ БРС 246 ir kt., taip pat dažnas sen. dokumentų kalboje (*дирванъ*, *дырванъ* ir kt.) nuo 1543 m., žr. Jablonskis LŽ 47, 66 t., 311. Iš dviejų kitų gretimų slavų kalbų žinomas tik kaip periferinis dialektizmas: r. trm. (vak.) *дырван* „dirvonas (pūdymas)“ Dalis TC I 507, le. trm. *dyrwan* „t. p.“ SJP I 621, Turska POJW 108, 109 (*dyrwan* || *dyrvan*) ir dar anksčiau leidinyje Wilno i Ziemia Wileńska (Wilno, 1930) I 224, Otremskis JP XVI 82, GJL I 69, taip pat (kiek kita reikšme) Zdancevičius LP VIII 339. Iš lie. *dirvonas* (*dirvōnas*); dėl ankstesnės etimologijos literatūros dar žr. Fasmeris ЭСРЯ I 559.

дзяклó „toks mokestis grūdais, pyliava, duoklė“ – tarmėse retas, plg. E. Blesė StB V 12, Nosovičius СБН 134 (*дзякла*); dabartinėje rašto kalboje (ypač istorikų darbuose) pavartojamas kaip istorizmas¹⁹; labai dažnas (ppr. *дякло*) sen. dokumentuose, žr. Jablonskis LŽ 25, 48–65, 310 t., 331, 348 (baltarusiškuose tekstuose – nuo 1473 m., lotyniškuose – jau nuo 1387 m.), vartotas reikšmėmis „grūdų saikas“, „grūdų duoklės saikas, matas“, „duoklė grūdais, pyliava“, vėliau apskritai „duoklė“. Lenkų kalboje žinomas tik kaip senųjų raštų žodis; be Jablonskio pateiktų dokumentų, dar plg. SJP I 633 (*dziakło*, *dziakla*, *dziakiel*,

¹⁸ Iš pastarojo meto literatūros, kurioje laikomasi nuomonės, jog tai pačių slavų žodis, papildomai dar galima nurodyti: V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, Praha, 1957, 83; M. Rudnicki, – Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Splawiński, [Kraków, 1963], 427 t.; J. Holub – S. Lyer, Stručný etymologický slovník jazyka českého..., Praha, 1967, 22, 123.

¹⁹ Н. І. Гілевіч, Некаторыя назвы падаткаў у старабеларускай мове, – Сборник научных работ [Белорус. гос. универс.], II, Минск, 1967, 176 (patys pasitaikančių lituanizmų kilmės aiškinimai nurodytame straipsnyje gerokai pasenę).

dziakiel, djakło). Šaltiniu reikia laikyti, kaip tai yra daręs jau Potebnia, lie. **déklas* (pirminė jo reikšmė bus buvusi „grūdų dedamasis (seikėjamas) indas“), žr. Skardžius Russisch-weissrussisches дякло (дзякло) und litauisches *duoklė*, – LP VII (1959) 265–270 (sunkiau įsivaizduoti, kad baltarusių žodis galėtų būti išriedėjęs iš greta nurodyto lie. **dékla*, kurio dar ir pats egzistavimas, ypač spėjama reikšme, labiau abejotinas). Le. *dziakło* yra paimtas – tai teisingai nurodo, pavyzdžiui, SJP I 633, Briukneris SEJP 108 – iš baltarusių kalbos: tiesiai iš lietuvių kalbos jo negalima kildinti dėl *-dz-*, nes nėra pamato galvoti, kad ši tik iš raštų žinomą žodį (seniausias Jablonskio lenkiškas tekstas su juo yra bene iš 1587 m.) lenkai būtų turėję jau XII a., kada jų *d', t'* baigė virsti afrikatomis. Dar galima pridurti, kad tas pats *dz-* baltarusių žodyje rodo, jog jų šis žodis pasiskolintas ne vėliau kaip XIV a. (tai Karskio spėjamas panašaus afrikatų susidarymo baltarusių kalboje metas), o juk tai, beje, jau matyti ir iš rašytinių šaltinių. Senuosiuose baltarusiškuose dokumentuose, tiesa, paprastai rašoma дякло, bet tai tik anų laikų rašymo maniera (plg. Karskis Б I (1955) 345): kad tai nebuvo vien raštų, o kartu ir gyvas žodis, neišvengęs baltarusių kalbai būdingų fonetinių kitimų, rodo ne tik jo liekanos (su *dz-*!) baltarusių tarmėse, bet ir XV a. pirmos pusės lotyniškų dokumentų parašymai, plg. *dziakla* 1434 m., *dzyacla* 1437 m.

доўлід „architektas, namų statytojas; dailidė, baldų dirbėjas, medžio darbų meistras“ – kaip retas tarmių žodis pateikiamas Nosovičiaus СБН 138 ir Karskio Б 129 (pastarojo – iš liaudies dainos; plg. ir Būga RR II 317), šiaip iš liaudies kalbos išstumtas sinonimų *цесля, цясляр, плотнік, будаўнік*, ir tik pavardės (plg. *Дайлідовіч*) bei vietovardžiai (plg. *Доўліды, Дайлідаўка*) šiandien berodo jį kadaise buvus plačiai žinomą žodį. XX a. jį vėl mėginama atgaivinti ir reikšme „architektas“ įvesti (kartu su vienu kitu dariniu, ypač *доўлідства* „architektūra“) į dabartinę literatūrinę kalbą; grožiniame ir publicistiniame stiliuje pokario metais jis jau gana dažnas (nors turi archaizmo atspalvį), tačiau visai nevartojamas moksliniame stiliuje, žr. Hermanovičius (І. К. Германовіч), – Аб некаторых асаблівасцях белар. літ. мовы 8–10. Neretas literatūrinės kalbos žodynuose, plg. ir БРС 249, РБС 168. Labai gerai žinomas sen. dokumentų kalboje, žr. Jablonskis LŽ 67–72, 114 t. (nuo 1450 m., ppr. *доулида*, reikšme atliepia ir lo. *architectus*, ir le. *cieśla*; geru šimtmečiu vėliau pasirodo ir lenkiškuose tekstuose: *doylid(a), doilid* ir pan.). Kildinimas iš lie. *dailidė* (*dailýdà, dailýdè, dailidis*) „namų statytojas; baldų, rakandų dirbėjas; amatininkas, meistras, dailių darbų dirbėjas“ nekelia abejonių, žr. Frenkelis LEW 79 t., Fasmeris ЭСРЯ I 522.

дображнік (даржнік) „aptvaras gyvuliams laukuose ar miške, žardis“ – sporadiškai pasitaiko Baltarusijos centrinėse šnektose, plg. *дображнік* (458, 509, 511 punktuose), *даржнік* (222, 464, ne visai aiškia reikšme 216 pnk.), iš labiau apkitusių formų – *дражнік* (su metateze, 546 pnk.) ir kt. АК 232 nr.; *даржнік*

„aptvaras, dažniausiai prie tvarto, kur suvaromi galvijai per kaitrą“ Stankevičius K V 36. Žinomas ir le. trm. *doržnik* „iš visų keturių pusių trobesiais apstatytas kiemas, laidaras; karvių melžiamoji vieta“ SJP I 522. Kilęs iš lie. *daržas* ar jo vedinio *darž(i)nykas*, dabar tokia reikšmė, rodos, nežinoma. Kad *daržo* šeimos žodžiams „gyvulių atpvaro“ ar panašios reikšmės nėra visai svetimos ir anksčiau galėjo būti dar labiau įprastos, matyti iš lie. *diēn(ā)daržis* „lauke gyvuliams užtvertas gardas, aptvaras; prietvartis, laidaras“, *bandódaržis (bandādaržis)* „prie namų užtvaras gyvuliams suvaryti vasarą“, la. *dārzs* „sodas, daržas; aptvaras, žardis, aptvarta vieta gyvulių poilsiui“ ir kt. Čia minėtinas ir artimos reikšmės („laidaras, tvartas“) br. trm. (Vitebsko) *даржэнь* (klm. *даржня*) Blesė StB V 12, veikiausiai atsiradęs iš lie. *daržinė* (dabar ppr. „trobesys pašarui ar javams laikyti“), tik savo pabaiga perdirbtas pagal br. *пляцэнь*, klm. *пляннѧ* „žiogris, pintinė tvora“ tipo žodžius; iš to paties lie. *daržinė*, be abejo, yra le. trm. *doržyn* „vieta be stogo gyvuliams“ SJP I 522 ir senųjų lenkiškai rašytų dokumentų *daržynę* (vn. gal.) Jablonskis LŽ 46 (1562 m.; su kontekstu – statytinų ūkinių trobesių aprašymu, leidžiančiu kiek geriau suvokti šio žodžio ir kartu mūsų *daržinės* senąją reikšmę), (*na*)*dorzniu* op. cit. 342 (1696 m.).

-*эулаваты* : *адулаваты* „sutrešęs, sudulėjęs; iškaršęs, silpnas, liguistas“ Stankevičius K IV 174. Žodis, be abejo, susijęs su r. trm. (Smolensko) *дулѣть* „trešti, pūti“, *дулѣлыѡ* „sutrešęs“, kurie paprastai laikomi pačių slavų žodžiais, tos pat šaknies, kaip ir r. *дуть* „pūsti“, žr. Fasmeris ЭСРЯ I 551. Tačiau tos šaknies žodžiai su formantu *l* slavų kalbose šiaip neturi su trešimu susijusių reikšmių (plg. kad ir slov. trm. *duliet* „riebėti, brinkti, pusti, storėti“ ir kt.), kurios kaip tik būdingos lietuvių kalbos žodžiams, plg. *dūlėti (dulėti)* „trešti, pūti; senti, menkėti“, *dūlti* „trešti“, *dūlis, dūlys, dūlià* „supuvęs medis, puvēsis, puveklis; senas, sunykęs, silpnas žmogus; dūmai, dujos“ ir kt., tad įtarimas, kad minėti tarminiai baltarusių ir rusų žodžiai galėtų būti svetimos įtakos padarinys, gal neturėtų atrodyti visai nevertas dėmesio bei tolimesnio svarstymo. Primintina, kad šios šeimos baltiškų žodžių randama suomių kalbose, žr. Frenkelis LEW 109.

дўлькі „linų ar kanapių braukimo (plūkimo) dulkės“ Veržbovskis disert. rankr. 250 („spalių dulkės“, Nesvyžiaus raj.), Vidugiris LKK VIII 237 („pakulų dulkės“, Zietela, Lyda); le. trm. *dulki* „(dorojamų) laukų augalų dulkės“ Kudzinovskis ABSI I 223 < lie. *dūlkės*; iš lie. yra ir la. *duļķe(s)* „drumzlė(s), nuosėdos; (trm.) dulkė(s); klanas, pelkė(s)“ ME I 513.

дурдаць, раздурдаць „(pa)žadinti (iš kieto miego)“ < lie. *dūrėti, dūrdinti (-dyti)* „besti“ Stankevičius K V 36? Veikiau pačių baltarusių seniena, plg. slov. *durit* (*dúrat*) „vyti, skubinti, skatinti, baidyti“ ir pasakymą *zadurit sa zo sna* „išsiblandyti, miegus išvaikyti (išblaškyti)“, gal ir č. trm. (*vy*)*dyjřit ze sna* „(pa)žadinti iš miego“ (plg. Machekas ESČS 102, 546) – toliau visus juos reikėtų

sieti su s. le. *dura* = dab. le. *dziura* „skylė“ ir kt. ir, vadinasi, laikyti lie. *dūrti* giminičiais.

дырса „diršė (Bromus)“ – matyt, daug retesnis, negu sinonimas *зірса* (žr.), plg. Smulkova ZPSS 217; žinomas iš 1596 m. dokumento Jablonskis LŽ 65 (iš lenkiškų dok. – dažniau); r. trm. (vak.) *дырса* Dalis TC I 507; urkr. trm. *дурза* Makoveckis (S. Makowiecki) Słownik botan. łac.-małor. (Kraków, 1936) 64, gal ukr. (ir liter. klb.) *турса* op. cit. 361 t. (pastarasis eina jau kito augalo – aštuotės, Stipa – pavadinimu, tačiau dėl reikšmės plg. le. trm. *tyrsa* „diršė; aštuotė“ SJP VII 192); le. trm. *dyrsa* SJP I 621 (ir *dersa* 446), Otremskis JP XVI 82, GJL I 69, Turska POJW 107 tt. (*dyrsa*, *dyrsa*, *dirsa*), Zdancevičius LP VIII 339, ZPSS 295, 309 (*dyrsa*, *dersa*, *d'irse*). Iš lie. *diršė* (*dirsa*).

ёўня, *ёўня* „jauja, kūrenama javų džiovykla“ – visoje rytų Baltarusijoje (tačiau sporadiškai pasitaiko ir prie Lietuvos), žr. A (ir AK) 233 nr. (dar plg. *ёўня* MC 22 t., ДС II 64); dažnesnis variantas *ёўня* vartojamas literatūrinėje kalboje, plg. БРС 264, РБС 347; įprastas žodis sen. dokumentuose, kuriuose aptinkama įvairių tarimo ir rašybos variantų: *ев'я* (nuo 1562 m.), *евѣя* (nuo 1546 m.), *евья*, *яв'я* (nuo 1574 m.), *явѣя*, *явя*, *евня* (nuo 1540 m.), *евги* (klm.), *явги* (klm.), *евля* (1582 m.), *евва* (1571 m.) Jablonskis LŽ 78–85, 296, 312, 318, 321, 331 (čia, kaip paprastai ir kitose vietose, tenurodyti puslapiai, kuriuose duota baltarusiškų tekstų su rūpimu žodžiu; lenkiškų tekstų yra ir kitur). Toliau plg. r. trm. (vak.) *евня* Dalis TC I 513 (Dobrovolskis savo žodyne iš Smolensko pateikia *ёвня*); ukr. *ёвня*; gyvajai lenkų kalbai tas žodis, rodos, nepažįstamas, nors sen. Lietuvos lenkiškuose dokumentuose gana dažnas (*jowia* nuo 1554 m.). Dėl surašytų žodžių kilmės vieningos nuomonės nėra (tik čia nepamínėtas tos pat reikšmės r. *овіи* baltizmu paprastai nelaikomas). Neturėtų būti jokios abejonės dėl s. br. *явья*, *евья*, s. le. *jowia*, *jawia*, *jewia* (ir pan.) lietuviškumo: iš gyvos kalbos slavams tos lytys, rodos, nepažįstamos (tik ne visai aišku, kaip žiūrėti į Stankevičiaus K V 36 skliausteliuose prirašytą *яўя* – jei tai gyvos kalbos faktas, kurioje nors pakraščio šnektoje galėtų būti ir visai neseniai pakliuvęs iš lietuvių kalbos) ir bene be išimties buvo vartojamos tik lietuvių gyventų vietų dokumentuose (tad aiškiai neteisingas Fasmeris, s. br. *евья* minėdamas kartu su visais kitais pavadinimais, kurie jo laikomi slaviškais). Kas kita yra pavadinimai su priesaginiu *n* – jie apima gana didelę rytų slavų teritoriją, kuri prasideda, kaip dabar akivaizdžiai matyti iš baltarusių kalbos dialektologijos atlaso, toli nuo lietuvių kalbos ploto (tik vienoje kitoje vakarų Baltarusijos vietoje užregistruotas *ёўня* || *ёўня* gali būti čia vėliau atsiradęs, atneštinis). Senieji dokumentai nerodo, kad jų *евня* būtų atsiradęs iš *евья*: viena, pirmasis juose pasirodo kiek anksčiau (plg. dar Karskis Б 133), antra, ir tai dar svarbiau, jis paprastai pasitaiko, skirtingai nuo *евья*, baltarusiškų žemių dokumentuose, į kuriuos, be abejo, bus patekęs iš gyvosios bal-

tarusių kalbos. Turint visa tai galvoje, br. *ёўня* (*ёўня*) kartu su sen. raštų *евня* ir kitų rytų slavų atliepiniais veikiausiai reikėtų laikyti pačių rytų slavų žodžiu. Tiesa, iš bėdos gal dar būtų galima į jį žiūrėti (atsižvelgiant į jo palyginti ribotą geografiją slavuose ir į tai, kad slavai šiaipjau neturi mūsų žodžio *javas* atliepinio bei giminaičių), kaip į seną baltizmą (substratinį žodį). Kas tą žodį laiko skoliniu; jo pabaigą *-ня* aiškina arba br. *клубня* „daržinė, kluonas“ (Blesė StB V 13), arba le. trm. *skunia* „kluonas“ (Otremskis SIOc XIX (1948) 474) įtaka, tačiau geografiškai tie žodžiai beveik ar ir visai nesiekia *ёўня* (ir pan.) arealo, tad čia labiau būtų tikę minėti br. *сўиня* „jauja“ bei *пўня* „šieno daržinė; kluonas; tvartas“ (Veržbovskis LKK III 270 br. *ёўня* kartu su r. *овін* norėtų vesti iš ryt. baltų **javinė*). Dėl aptartų slavų žodžių etimologijos dar žr. Fasmeris ЭСРЯ II 6, REW II 249 (su liter.). Be s. br. *евья* (*явья*...) ir s. le. *jawia* (*jowia*...), iš lie. *jáuja* dar yra rytpr. v. *Jauge* „t. p.“ Frišbyras PW I 316, žinomas jau 1604 m. Jablonskis LŽ 85.

жáгиль [жáг’ил’] „šulinio svirties kartelė (su kabliu)“ AK 244 nr. (tik 505 pnk., netoli Minsko) < lie. trm. *žāgilas* „žardo stulpas“ (Kupiškis) ar iš kito panašaus žodžio; tos pat šeimos yra lie. *žaginis*, *žaginỹs* „žardo (ar kam kitam skirtas) šakotas stulpas; tvoros statinis“ (ir kt. rkšm.), *žāgas*, be kitų, turintis ir „šatros, karties, stambaus žagaro“ reikšmę, ir kt.

-жаргаць, *-жыргнуць* : *ажаргаць* (*каня*) „apžergti (arklį), sėsti apžargomis (be balno)“ Rozvadovskis Wybór pism II 108 (Volkovisko – Svisločės apyl.), „(br.) *асядлаць*“ Stankevičius K V 178; *перажаргаць* „peržergti, peržengti“ Stankevičius K V 178; *піражыргнуць* (su *g* ir tarminių (?) *ы*) „t. p.“ MC 145 (Dokšicų raj.). Plg. le. trm. (matyt, tik Vilniaus krašto) *žergać* „žergti, žengti“ SJP VIII 708 (su *žerganie*), Turska Wilno... I 224 (ir su priešdėliais *prze-*, *ob-*), Otremskis JP XVI 83 (tik *obžergać* „apžergti“ ir *odžergáj* „atžerk, žerk atgal“). Iš lie. (*ap-*, *at-*, *pér-*) *žeřgti*; plg. dar kitų balsių kaitos laipsnių *žārginti*, *žirglióti* ir pan.

жáгини (*жáги*, *іжáгини*) „žardas, žaginys (kartys javams ar dobilams lauke džiovinti)“ – Baltarusijos šiaurės vakarų kampe (Latvijos ir iš dalies Lietuvos pasienyje) A 234 nr. Tariama, kaip matyti iš atlaso komentarų (K 789), su *h* (o ne *g*, kaip kiek pirmiau minėtame *жáгиль*), o tai lyg rodytų, kad jo baltarusių kalboje jau esama ne nuo šiandien. Iš tų pat komentarų pasirodo, kad žemėlapyje vienodai kartografuojami ir [жаґины] 36 pnk., [жей’ґины] 36 pnk. Toks lyčių įvairavimas aiškintinas skolinimu iš panašiai besiskiriančių šaltinių, plg. lie. *žaginỹs* (dgs. *žaginiaĩ*, *žāginius*) „t. p.“, *žėginis* „žardo stulpas (šakota žaginio kartis)“, *žagỹs* „t. p.“, *žaignỹs* „t. p.“ ir pan.; dėl dalies lyčių įmanomas ir latvių lituanizmo *žėginis* „žardas, žaginys“, kaip tik pažįstamo Daugpilio krašte (ME IV 801; plg. ir EH II 818), tarpininkavimas. Br. *жáгини* tarp lituanizmų jau yra

minėję baltarusių kalbos atlaso recenzentai Morkūnas ir Vidugiris LKK VIII 233 (plg. ir 237).

жлўкта (bev. gim.) „šulė, statinė, kubilas skalbiniam pamerkti (šutinti) šarme; girtuoklis,-ė, gėrūnas“ – tarmių žodis, plg. MC 164, vartojamas (iš dalies su tarminiu atspalviu) ir liter. kalboje, plg. БРС 267; tas pat pasakytina apie vksm. *жлўкціць* „virinti šarme, žlugti, žluginti, užpilti šarmu; plempti, maukti, žliaugti“ MC 86 (Bychovo raj.), БРС 267, *вбжлукціць* „išmaukti“ ДС II 41, 43, БРС 167 (pastarajame šaltinyje ir specialia reikšme „išvirinti šarme, išžluginti“), *нажлўкціца* „prisiplempiti“ ДС II 109, БРС 476 (čia ir *нажлўкціць* „nuvirinti šarme“) ir gal dar vieną kitą vedinį. Pažįsta ir kiti rytų slavai, plg. r. (platokai pietvakarių bei pietų tarmėse) *жлўкто* (*жлўкта*, *жлукт*) „tokia šulė, kubilas skalbiniam (šutinti, skalbti)“ (ir įvairiomis perkeltinėmis reikšmėmis, kalbant apie žmogų), ukr. (džn.) *жлўкто* „statinė, skobtinė šulaitė be dugno (žlugtui žlugti)“; pasitaiko lenkų rytinėse tarmėse, plg. *żlukta*, *żlukto* „statinė su kojomis skalbiniam merkti, skalbti“ SJP VIII 712, Otrembskis JP XVI 84, GJL I 69 t., Zdancevičius LP VIII 351, ypač ZPSS 292, 304 [*żlukta*, *żlukto*, *żlukt*, *żluktas*, *żlukta*, *żlukto*], žinomas ir iš sen. Lietuvos lenkiškų dokumentų, žr. Jablonskis LŽ 269 t., 351 (nuo 1613 m.; iš baltarusiškų dokumentų čia pateikiama tik (*кубел* ir *корыто*) *для жлукчен'я* 270, 1600 m.). Iš lie. *žlūgtas* (*žlūktas*) „šulė, kubilas skalbiniam merkti, šutinti, žlugtuvas; skalbinių šutinimas, skalbimas; pamerkti skalbti drabužiai, skalbiniai“ ar, kadangi slavų žodis galėtų būti senas skolinys, iš *žlaūgtas* (*žlaūktas*), dabar šnektose turinčio, be kitų, reikšmę „aludaris kubilas, girinė“ (=la. *zlaukts* „t. p.; tinginys“). Ne kartą ir plačiau už kitus dėl slavų žodžių (nurodydamas jų geografiją, šaltinius ir kt.) ir jų lietuviškumo yra rašęs Būga, žr. jo RR I 320 t., II 685–688, III 641; dabar dar plg. Fasmeris ЭСРЯ II 58.

калавей „švendras (Typha)“ – vienas iš retesnių to augalo pavadinimų, Kiselevskio (žr. 16 išn.) 22 duomenimis, žinomas vakarų Baltarusijoje < lie. *kalavijas* „ajeras (Acorus calamus L.); vilkdalgis (Iris)“; pabaiga *-eŭ* pagal baltarusių to tipo žodžius, plg. sinonimą (irgi vak. br.) *плюшчэў*; reikšmės skirtumas čia sunkumų nekelia – tų trijų prie vandens augančių ir panašius lapus turinčių augalų pavadinimai dažnai maišomi, plg. lie. *vilkdalgis* (*vilkadaľgis*) „Iris“ ir (ret.) „Typha“, r. trm. *леуце(a)*, vok. trm. *Weiherdocke* „ajeras“ ir „švendras“, ir kt.

кэбла (bev. gim.) „apvalus (cilindriškas) pagalys, kuokelė; vaikų žaidimas, tokios kuokelės mušimas“ MC 31 (Bialiničų raj.) labai primena lie. trm. *kėblą* (*kėblę*) *mūšti* „tokį vaikų žaidimą žaisti (ant žemės įbestos šakelės, vadinamos *kėbla*, užkabina lankelį ir iš toliau su pagaliu stengiasi numušti)“, žr. LKŽ V 473 t., kur nurodytos ir įvairios kitos lie. *kėbla*, *kėblas*, *kėblas* bei panašių žodžių reikšmės.

keltaujė (su variantais) „spragilo kotas“ – AK 257 nr. nurodyti iš ke-liolikos Lietuvos pasienio vietų tokie fonetiškai užrašyti variantai: *калтуйá* (148, 169, 170, 179, 180, 181, 359 pnk.; plg. ir Stankevičiaus K V 119 duotą *кал-туя*), *калтайá* (158, 163, 164 pnk.), *калтауйá(-ó)* (153, 195 pnk.), *к'елтайá* (154, 157, 159 pn.); be to, pirmasis variantas *калтуйá* (167 pnk.) ir dar *к'илтайá* (152 pnk.) iš tos pat pasienio zonos žinomi reikšme „spragilo buožė“ AK 258 nr. Iš lie. *keltuvė* „spragilo kotas; spragilo buožė“ (pirmąja reikšme rečiau vartojamas ir *kéltuvas*), pabaiga perdirbta pagal br. *цанауйė* „spragilo kotas“ (dar plg. br. *вудауйė* „meškerkotis“, *пугауйė* „botkotis“ ir panašius to paties darybos tipo žodžius). Vietoj nekirčiuoto šaknies *e* baltarusių vakarinėse šnektose visai įma-nomi ir *a*, *i*. Dar pastebėtina, kad baltarusių kalboje spragilo kotas ir spragilo buo-žė šiaip visada turi skirtingus pavadinimus, nemaišomi; dėl lietuvių kalbos dar plg. *kultuvė* „spragilo kotas“ ir „spragilo buožė“. Dėl geografijos, fonetikos ir se-mantikos baltarusių žodį vargu ar būtų galima laikyti pačių slavų kilmės ir sieti (manant, jog pagrindinė lytis esanti *калтауйė*) su r. trm. (vak.) *колтáть* „linguoti, siūbuoti, supti, judinti“ Dalis TC II 143 (į pastarąjį kartu, žinoma, reikėtų žiūrėti kaip į kito šaknies balsių kaitos laipsnio atstovą šalia r. *колотáть* „mušti, dau-žyti, kulti“ ir kt.; vadinasi, tokiu atveju kalbamas baltarusių pavadinimas būtų ik lie. *kultuvė*, *kùlti* ir kt. giminaitis). Iš baltarusių lituanizmo (jo fonetinio varian-to *к'елтайá*) savo ruožtu yra Ramaškonių (į pietvakarius nuo Pastovų, Baltarusi-jos TSR) šnektos lie. *keltojà* „spragilo kotas“ (lietuvių dialektologijos atlaso fon-dai).

кiмса „prasta pieva, netikusi žolė“ Stankevičius K V 118 (buv. Švenčionių vlsč.) < lie. trm. *kimsa* (iš *kémsa*) „kėšas, kupstas, samanomis ar briedgauriu ap-žėles kauburėlis; tokios samanos, gegužlinis“ (pirmąja reikšme vartojamas ir trm. *kimsas*).

клумб [*клумп*] (dgs. *клуббы*) „kurpė, batas mediniu padu“ MC 31 (Bia-liničų raj.) < lie. trm. *klumbis*, *klumbė* (šalia *klumpis*, *klumpė*), plg. ir la. trm. *klum-bas* (|| *klumpas*²) „klumpės“. Iš lyčių su *p* yra le. trm. *klumpie*, *kłompie*, *klompie* (dgs.) SJP II 375, *klump* Zdancevičius LP VIII 342 (su vediniais), *klump*, *klumpá* Ku-dzinovskis ABSI I 224.

клубня „daržinė javams ar šiaudams (retai šienui) krauti, kluonas, kloji-mas“ – dabar įprastinis žodis (kartu su variantu *клубня*) tik Baltarusijos pietvakarių kampe, žr. A(K) 235 nr. (plg. ir AK 236 nr.), nors, sprendžiant iš kitų šaltinių, gali pasitaikyti ir plačiau, plg. ДС 97, ДС II 89; žodynuose kvalifikuojamas kaip dialektizmas, plg. БРС 394; apydažnis sen. dokumentuose (ir lenkiškuose), žr. Jablonskis LŽ 90–92 (nuo 1503 m., variantai *клубня*, *клубня*, *клоня*). Ta pačia reikšme *клубня* dar pažįsta rusai (vak., piet) ir ukrainai (plačiai tarmėse ir litera-tūrinėje kalboje); žinomas *klunia* ir lenkų tarmėse (ryt.), plg. SJP II 375, Zdan-

cevičius ZPSS 289, 300 (čia ir naujai iš lietuvių pasiskolintas *klūonas*). Veikiau senas baltizmas, negu vėlesnių laikų lituanizmas; plg. lie. *klūonas* (la. *kluōns*). Etimologijos literatūrą apžvelgia Fasmeris ЭСРЯ II 255, Slavskis SEJP II 276.

коўш (kilm. *каўшá*) „indas geriamam vandeniui iš kibiro pasemti“ — ta reikšme žinomas iš labai įvairių Baltarusijos vietų, bet tik sporadiškai, dažnai kaip archaizmas šalia kurio nors naujesnio pavadinimo, žr. AK 248 nr.; šiaip pats žodis, matyt, daug kur žinomas, tik dažnai jo reikšmė yra kiek kita — „samtis“, „bertuvė (grūdams samstyti ar vėtyti)“, „stambus pirties samtis karštam vandeniui“, „toks indas miltams pasemti ir nešti“, „indas vandeniui iš valtės semti“ ar pan., plg. AK 815 t.; vartojamas ir literatūrinėje kalboje, plg. БРС 398; iš sen. dokumentų žinomas nuo 1486 m., žr. Jablonskis LŽ 106 t., 265, 329. Iš kitų slavų kalbų žinomi r. *ковш* (pavartojamas ir literatūrinėje kalboje; s. r. *ковшъ* „indas su rankena skysčiams semti, atsigerti; samtis“, ukr. *киш* (kilm. *ковшá*) „samtis, semtuvas“, le. trm. (šiaurės rytų) *kowsz* „medinis samtis“ SJP II 508 (sen. ir *kusz(yk)*, *kauszyk*). Lie. *káušas* paskolintas ir vokiečių (ne tik rytpr.), o iš pastarųjų patekęs dar į danų, švedų kalbas; turi tą baltų žodį ir suomių kalbos. Žr. Fasmeris ЭСРЯ II 273, Frenkelis LEW 231 t., Slavskis SEJP III 22 t.

краншмаць, крэшмаць „krapštyti, rakinėti (nosį)“, *краншмацца* „krapštytis, čiupinėtis (darbą dirbant)“ Stankevičius K V 120; le. trm. (Viln. kr.) *krap-sztaé* „rakinėti (nosį...)“ Otremskis JP XVI 82 < lie. *krapštýti* (*krāpšto*).

крўшня „(didelė) krūva akmenų (surinktų iš dirvų), krūsnis“ MC 100 (Molodečno raj.), 140 (Dokšicų raj.), ГВ 55, Stankevičius K V 119 — vadinasi, tarmėse žinomas gana plačiai (bent jau vakarinėje Baltarusijoje), pateikia šį žodį ir БРС 402 (be nuorodos, kad dialektizmas); le. trm. *krusznia, krušnia* „t. p.“ SJP II 578, Zdancevičius LP VIII 342 t., plačiau dėl variantų ir geografijos ZPSS 291, 303 (*krušna* duoda ir Kudzinovskis ABSI I 224) < lie. *krūsnis* Būga RR II 203.

крынаць „painioti“, *крынацца* „painiotis, veltis“ MC 140 (Dokšicų raj.) < lie. (?), plg. *krypúoti* „kraipyti“ ir kitus *krýpti* šeimos narius.

крэўка „stogo viršus, šelmuo, gūbrys, kraigas“ Stankevičius K V 118; le. trm. *krejga* SJP II 541, Zdancevičius LP VIII 342, plačiau ZPSS 289 t., 301 (čia ir *krejgas, krajga*); br. < lie. *kraikas* „t. p.; kas kreikiama, pakratai“ (antrąja reikšme ir *kreikà, kraikà*), le. < lie. *kreigas (kraigas), kreigà* „šelmuo“.

кудра „tvenkinys, prūdas“ (Baranovičiai), „atskirai augančių medžių kuokštas“ (Ašmena) Stankevičius K V 119; žinomas ir iš sen. dokumentų, žr. Jablonskis LŽ 108, 249, 332 (nuo 1559 m.); le. trm. *kudra* (dem. *kuderka, kudziarka*) „užtakis, ežerokšnis“ SJP II 620 < lie. *kūdra (kūdrà)* „nedidelis tvenkinys, bala; krūmais apaugusi šlapia vieta“.

кўльша „kulšis, šlaunis; (šieno, šiaudų vežimo) kampas, kertė“ БРС 407 (šnek.), pirmąja reikšme ir Stankevičius K V 118; dar plg. AK 286 nr., kur *куль-*

ша nurodomas iš 152 punkto (tad Lietuvos pasienyje) tarp gubos pavadinimų (dėl tokios reikšmės, jei ji tikrai šiam žodžiui priskirtina, plg. br. *ляшка* „kulšis“ ir „guba“); pamatine reikšme žinomas ir iš sen. dokumentų, žr. Jablonskis LŽ 109, 313 (nuo 1556 m., yra ir lenkiškame 1580 m. vertime). Kaip tarminį žodį pažįsta ir kiti artimieji slavai: r. *кўльша, кўльжа* „šlaunikaulis“, ukr. *кўльша* „šlaunis; šieno vežimo (ar kūgio) kampas“, le. *kulsza* „šlaunikaulis, šlaunis“ SJP II 628 (ir *kulsze* dgs. „šlaunys, strėnos“), „šlaunis“ Otrembskis JP XVI 82, GJL I 69, Zdancevičius LP VIII 343, reikšmėmis „šlaunikaulis; šlaunis; šieno vežimo (ret. kūgio) kampas“ ZPSS 294 t., 308 (čia ir variantai *kulsa, kulšis* ir kt.; 1 ir 3 rkšm. *kulsa* duoda ir Kudzinovskis ABSI I 224. Iš lie. *kūlšis, kūlšė*; literatūrą nurodo Fasmeris ЭСРЯ II 413, Frenkelis LEW 308 (papildomai iš senesnės literatūros minėtinas Briukneris K Z XLVI (1914) 230).

кумпяк „kumpis, skerdienos šlaunis“ – tarmėse, matyt, plačiai žinomas, nes nurodomas iš Baltarusijos gilumos, plg. MC 32 (Bialiničų raj.), duodamas ir literatūrinės kalbos žodynuose: БРС 407, РБС 28, 354 (Karskis Б 134 greta mini ir *кумпяк*); sen. dokumentuose vartota be priesagos: *кум(ъ)п(ъ), кунпъ, конпъ*, be to, (dgs. kilm.) *кум(ъ)петъ, кунпятъ*, žr. Jablonskis LŽ 109 t., 212 t. (nuo 1503 m.); le. trm. *kump, kumpie* (dgs.), *кап* SJP II 311 (plg. ir Briukneris SEJP 224, 281, kur laikomi lituanizmais, paskolintais XVIII a.; iš tiesų Jablonskis nurodo jau iš XVI a. lenkiškų dokumentų); daugiau variantų pateikia ir apžvelgia jų paplitimą Zdancevičius ZPSS 294, 307; greta pasitaikantis le. trm. *kumpiak*, žr. Turska, Wilno... I 224, Otrembskis JP XVI 83, GJP I 69, Zdancevičius LP VIII 343 ir l. c., veikiausiai rodo baltarusių tarpininkavimą; plg. ir ukr. trm. *кумпяк*. Pamatą eina lie. *kuñpis*. Dar plg. Stankevičius K V 119, Blesė StB V 14.

кумст „delnas“ – tarp retų tarminių lituanizmų jį mini Karskis Б 127, 130 < lie. *kūmstis* (-čio ir -ties), *kūmstė* „kumštis“.

кўрны – šio žodžio buvimas baltarusių kalboje kol kas tebėra kiek abejotinas: tarp retų lituanizmų, tiesa, jį pateikia Karskis Б 130 („особого рода башмаки“), tačiau kartu prideda, jog nežinąs, kur Baltarusijoje tas žodis pažįstamas; jį dar duoda, nežinia iš kur paėmęs, savo rankraštiniam baltarusių kalbos žodyne (jo išlikusios dalys saugomos Lietuvos TSR MA centrinės bibliotekos rankraštyne) J. Cichinskis („(le.) kurpie, (r.) бахилы“). Geriau yra žinomas r. trm. (Tverės, Pskovo gub.) *кўрны (курніны)* „virvelinės, kanapinės vyžos“ Dallis TC II 223, neseniai dar aptiktas senovės Rusijoje buvusių užsieniečių rankraštinuose žodynėliuose (*kurpe* „a shoe“ 1599 m., *kurpi* „Schoe“ 1607 m.)²⁰ ir paprastai visų laikomas lituanizmu (baltizmu), plg. lie. *kūrpė* „batas, batukas;

²⁰ B. O. Unbegaun, Ein baltisches Lehnwort im Moskovitischen Rußland, – WdSI VII (1962) 346–349.

medpadis; iš siūlų numegztas apavas, šlepetė“ (ir la. *kuřpe* „batas“, pr. *kurpe*, -i „t. p.“); žr. Fasmeris ЭСРЯ II 428. Šiek tiek daugiau abejonių kelia le. trm. *kurp*, *kurp*, (dgs.) *kurpie* (ir pan., dėl geografijos ir variantų žr. ypač Zdancevičius ZPSS 293, 306) „karnų ar odos vyžos; (prasti) pusbačiai; kurpiai (etnonimas)“ kilmė (ypač todėl, kad pasitaiko ir Lenkijos pietuose, nors plačiai žinomi tik šiaurėje; raštuose nuo XV a.), žr. Slavskis SEJP II 86 t. Ne visai aiškus ir rytpr. *Kurp*, (dgs.) *Kurpien* „vyžos“ Frišbyras PW I 449 šaltinis (iš prūsų, lietuvių ar lenkų kalbos?). Iš baltų ši žodį yra gavusios suomių kalbos (suom. *kurpponen* „neišdirbtos odos avalynė“, lyb. *kurp*).

курстаць „judinti, raginti, skatinti“ Stankevičius K V 119; le. trm. (sen.) *kurstać* „bakštinti, niukinti; kurstyti, raginti“ SJP II 645 (plg. ir *korsać* „t. p.“ II 481) *kursać* „niukinti, raginti; kurstyti (ugni)“ Zdancevičius LP VIII 343 (ir *pokursać*, *kursnońć*), Kudzinovskis ABSI I 224 („niukinti; erzinti“) < lie. *kūrstyti* „raginti, skatinti (ką nors daryti); prižiūrėti, kad degtų“; dar plg. br. *курстаць каня* Stankevičius l. c. ir lie. trm. (Rodūnė) *kūrstauti arklį* LKŽ VI 969.

ланкаваты „(i)lenktas“ Stankevičius K V 176 – su slaviška priesaga iš lie., plg. *lankuotas* „su išlenkimais, išlankstytas, vingiuotas“, *lañkas*.

лаўма, *лаўме* „laumė, ragana“ Vidugiris LKK VIII 237; r. trm. (Smol.) *лаўма* „ragana“ Fasmeris ЭСРЯ II 467 < lie. *laūmė* (plg. ir la. *laūma*).

лоўж (kilm. *лаўжа*) „žabu krūva; (suversta) krūva, malka“ ДС II 99 t., reikšme „žabu (išvartų) krūva“ duoda ir БРС 424; Fasmerio aiškinamas *ловжа* „šakų, skiedrų krūva, liekanti po miško kirtimo“, nurodytas (pagal Dalį) iš Minsko gub., irgi, matyt, laikytinas baltarusių (ne rusų) žodžiu. Iš lie. *laužas* „krūva žabu, virbų, šakų, medgalių; suversta kokių nors netikusių, sulaužytų daiktų krūva“, žr. Blesė StB V 15, Fasmeris ЭСРЯ II 509 (vargiai teisingas Frenkelis LEW 347, *ловжа* lygindamas su lie. *laužas* kaip giminišką žodį).

лўпа „(menk.) lūpa“ МС 101 (Molodečno raj.), „gyvulio (arklio, karvės) lūpa“ Stankevičius K V 176, dažniau dgs. *лўпы* „lūpos“ МС 141 (Dokšicų raj.; čia greta *лўпина*), Rozvadovskis Wybór pism II 109 (Volkoviskas – Svisločė, Slo-nimas); plačiai, atrodo, pažįstamas ir vedinys *лупаты* (bdv.) „su didelėmis, storomis lūpomis, didžialūpis“ МС 34 (Bialiničų raj.), 74 (Dokšicų raj.)²¹; Būga dar cituoja *кывалупы чорт*. Kartu reikia paminėti le. trm. *lupa* „stora, atvepusi, biauři lūpa“ SJP II 825, *lupy* „lūpos“ Otrembskis JP XVI 83, *lupa* „lūpa“ Zdan-cevičius LP VIII 344 (ir *lupufka* „lūpinė armonikėlė“), Kudzinovskis ABSI I 224 (ir *zalupa* „atveplūpis; kvaiša“); dėmesio verta ir le. trm. (moz.) forma *lypa* „at-sikišusi lūpa“ SJP II 825, Rozvadovskis l. c. – veikiausiai tai baltiškos formos savotiško slavavimo padarinys, primenantis Turskos POJW 94 nurodytą vienur

²¹ Kas kita yra br. *лупаты* „su didelėmis akimis, išsprogtakis“, kuris sietinas su *лупіць* „(akis) sproginti, (iš)pūsti“ (plg. *cinаты* „kimus“: *cinacyb*, *ciněcyb* „kalbėti kимиu balsu, švarkšti“).

kitur vilniškėse lenkų šnektose pasitaikančią „sulenkintą“ lytį *lempaty* „storlūpis“ vietoj br. *лупаты*. Iš lie. *lūpa*, žr. Būga RR II 48 (ten nurodyti baltarusių žodžių šaltiniai čia nekartojami); dėl būdvardžio plg. ir lie. trm. *lūpótas* „su storomis lūpomis“.

márgi, *márgель* „jaučio vardas, margis“ (Lyda, Ašmena) Karskis Б 130 (remdamasis Volteriu); Stankevičius KV 177, be *маргель* „t. p.“, dar duoda *марга* „margos karvės vardas, margė“ < lie. *márgis*, -ė (dem. *margēlis*) „margas jautis, marga karvė“. Iš to pat bdv. *márgas* kito (priesaginio) vedinio *marginē* (*marginỹs*) „margas naminis marškonis audeklas“ yra le. trm. *marginja* „lininių gijų, maišytų su vilna ir medvilne, audeklas“ SJP II 880, žinomas jau iš 1606 m. dokumento, žr. Jablonskis LŽ 128 (vns. kilm. *morgini*; plg. ir LŽ 360 iš 1601 m. *morgienia* < lie. ryt. *margiēnis* „prastas naminis spalvotas audeklas“).

mílta „toks avižinių miltų valgis“ (Ašmenos, Vilniaus apskr.) Karskis Б 130 (remdamasis Volteriu), „čiulkinys (toks valgis iš suvilgytų avižinių miltų“ Stankevičius K V 176 < lie. trm. *milta* „toks valgis iš rūgštaus pieno ir griekinių miltų“ (Šalčininkai – LKŽ VIII rankr.) šalia lie. *miltai*. Gal skoliniu, tik senesnių laikų, reikėtų laikyti ir (b)r. trm. *мýльцы* „atšaldytas žirnių kisielius, valgomas supiaustytas (ar sutrupintas) ir užpiltas kanapių pienu“ Nosovičius СБН 295, Dalis TC II 365 (Smol.) bei r. (piet.) *мыльцы* „miltinė košė“²²?

мянтáшка (*мянтáжка*), *мянтýшка* (*мянтýжка*), *мянтэшка* (*мянтэжка*), *мянтбышка* (*мянтбыжка*), *мянтá*, *мянця́*, *мэнта*, *мэня* „pustyklė, medinė lentelė (lopetėlė) dalgiui galąsti“ – šie (ir retesnieji, čia nebeminėti) šaknies *мент-* pustyklės pavadinimai užima didesniąją dalį (pietinę) visos Baltarusijos teritorijos (paskutiniai keturi bepiesagiai variantai vartojami tik vakariniame, prieinančiame ir prie Lietuvos, to ploto gale), žr. A(K) 264 nr. (iš tarmių žodynėlių dar plg. МС 156, ДС 118, ДС II 106, ГВ 59); plačiausiai pažįstamas variantas *мянтáшка* kartu eina literatūrinės kalbos žodžiu, plg. БРС 460. Tos pat reikšmės *мантáчка* (kartu su *мантáччцц* „pustyti (dalgi)“) gerai žinomas ir ukrainams. Dėl fonetikos pagunda laikyti lituanizmu (baltizmu) labai didelė. Tokiu atveju reikėtų galvoti, kad *мэнта* (*мянтá*), *мэня* (*мянця́*) < lie. *meñtė* (*mentė*) „(medinė ar metalinė) lopetėlė (dabar dažniausiai mentalui mėsti (maišyti), bulvėms kasti, skiediniui krėsti, irtis ir pan.)“, o vėliau, šalia paskolinto daiktavardžio atsiradus dar veiksmožodžiui *мянця́ць* „pustyti (dalgi)“ (plg. ir lie. trm. *menčiuoti* „pustyti“), lengvai galėjo būti prisidaryta (iš dkt. ir vksm.) įvairiausių priesaginių vedinių; iš dalies, žinoma, bu-

²² Pastarąjį iš spaudai rengiamo pietryčių sričių rusų šnektų atlaso yra nurodęs (neetimologizuodamas) Трубаčiovas, žr. О. Н. Трубачев, Из истории названий каш в славянских языках, – Slavia, XXIX (1960) [1–30] 21; čia dera pridurti, jog op. cit. 24 iš to paties šaltinio dar nurodytas sinonimas *мукóвня* (kartu pateikta ir daugiau slaviškų košės bei tyrės pavadinimų, susijusių su miltų pavadinimu).

vo galima ir lietuviškos deminutyvinės priesagos substitucija, plg. lie. trm. *mentėlė* „pustyklė“. Baltarusių žodžius skoliniais jau yra laikę Stankevičius K V 176 ir Morkūnas su Vidugiriu LKK VIII 233.

наўда́, ноўда „nauda“ (Lydos, Gardino apskr.), „liūdesys (liūdna žinia)“ (Naugard. apskr.) Karskis B 131, *наўда* „nauda, turtas“ Stankevičius K V 177, plg. *З вялікай яды няма вялікае наўды: не забagaцееш, ды апузацееш* Белар. прыказкі²... (1962) 177; Hermanovičius Аб нек. асабл. 10 tt. laiko įsigalėjusiu atskirose šiaurės rytų ir pietvakarių šnektose, be pamatinės „naudos“ reikšmės, pavartojamu antrinėmis „svarbos“, „naujienos“, „dalyko“ reikšmėmis; po revoliucijos ėmęs plisti (dėl žodynų įtakos) ir literatūrinėje kalboje, tačiau dabar vėl nykstantis, į žodynus nebeįtraukiamas, ir tik pavienių rašytojų kalboje dar pasirodantis kaip dialektizmas. Visai reta tarmybė, matyt, yra le. *nawda* „nauda“ SJP III 202. Iš lie. *naudà* (šis lie. žodis šalia br. *навда́* prirašytas jau Nosovičiaus СБН 300); žr. dar Būga RR II 503.

няўрымсьціць (ir kt.) žr. *рымсьціць*.

пáкулле „pakulos“ – įprastinis žodis tarmėse ir literatūrinėje kalboje, plg. БРС 596 (čia ir spec. rkšm. „kamšalas“); Karskis B 135 kartu dar mini formą *пáкля*, kuri šiaipjau yra įprastinis pakulų pavadinimas rusams, gerai pažįsta ją ir ukrainai. Lenkų įprastinė lytis (taip pat einanti literatūrinės kalbos norma) yra *pakuly*. Lietuvos raštinių dokumentuose formos su *-u-* šaknyje siekia XVI a., žr. Jablonskis LŽ 157 tt. (plg. *pakulny* „pakulinis“ 1582 m., *пакулная* „pakulinė“ 1590 m.). Iš lie. *pākulos* yra ir rytpr. v. *Pakullas* „pakulinė virvė“ Frišbyras PW II 117. Slavų kalbų formos paprastai visos – tiek su *-u-*, tiek ir be jo – laikomos skolintinėmis, žr. Fasmeris REW II 303 (su liter.); į *пакля*, be abejo, reikėtų žiūrėti, kaip į senesnę skolinį (< **пакѣля*). Tik Būga RR II 511 (čia jis nurodo ir r. trm. *пакули* „naminių vilnų pirštinės“) ir Endzelynas ME III 50, rodo, labiau buvo linkę formos *пакля* visai nekildinti iš lie. *pākulos* (la. *pakulas*), o laikyti pačių slavų dariniu.

парсьюк, паршук (ir keletas kitų, daug retesnių, variantų) – reikšme „meitėlis (išdaris kuily)“ žinomas iš labai įvairių vietų, tačiau vyrauja, kitus pavadinimus nustelbia gal kiek mažesnėje visos Baltarusijos teritorijos pusėje, ir būtent toje, kuri arčiau Lietuvos (antrasis variantas *паршук* įsitvirtinęs pietuose, Gardino kampe; jo ir pačių baltarusių *парася́* (*парасё*) „paršelis“ kontaminacijos rezultatas yra *парашук* „meitėlis“ 803 pnk.), žr. A 292 nr.; reikšme „kuily“ pasitaiko labai retai, tik vienoje kitoje vietoje, žr. AK 291 nr. Dažnesnis variantas *парсьюк* vartojamas ir literatūrinėje kalboje, plg. БРС 628. Iš rusų kalbos tarmių nurodomi variantai *парсук* (Riaz.), *парсьюк* (vak.) (ir *паршук*) „meitėlis“, iš ukrainų –

поршук, паршук (паршучок) „paršiokas (išdaris)“²³. Lenkų tarmėse pasitaiko *parsiuk, parszuk* „paršelis“ SJP IV 1020, *parsiuk* (dem. *parsiuczek*) „parš(iuk)as, meitėliokas“ Turska Wilno... I 224, POJW 79 (135 *parśul'ak, parśulaček* < lie. *paršiuliukas*), Otrembskis JP XVI 83, *poršuk, parš'uk, puršuk(a)* „meitėlis; kuilys“ Zdancevičius LP VIII 346, *porsuk* „paršas, paršiokas; kuilys“ Kudzinovskis ABS I 224. Iš lie. *paršiukas* (: *pařsas*); žr. Fasmeris REW II 317 t.

паляниця „įprasti, įjunkti, susivilioti, išlepti, išdykti“ < lie. (?), plg. *lèpti* „darytis lepiam, išpaikusiam“, *lèpinti* „paikinti, dykinti“ Stankevičius K V 177. Kol geriau nežinoma reikšmė ir geografija, dėl kilmės sunku ką tikra pasakyti.

насó йта, носайка „kibiro (pa)saitas“ < lie. *pasaitas (pāsaitas)* „kibiro lanke-
lis ar virvelė (nešti)“ (ir kt. rkšm.) Stankevičius K V 177.

насютаць, спасютаць „pamesti dėl neapsižiūrėjimo, kvailiojimo (праз дуронства)“ < lie. (?), plg. *(pa)siùsti* „(su)kvailioti, (pa)dūkti“ Stankevičius K V 178. Reikėtų tikslesnės informacijos apie baltarusių žodį („праз дуронства“ reikšmės apibrėžime gal čia tik etimologizavimui pasilengvinti prirašytas).

пéлька „properša, akivaras, prsrava, neužšalęs vanduo viršum ledo“ MC 167, C 144, vartojamas ir liter. kalboje (rkšm. „akivaras, eketė“), plg. БРС 653, РСБ 540; plg. dar *пéлка* „loma, nedidelis slėnis, lankelė“ C 144; sen. dokumentų *пелка (пелька, пелъка), пелкя (пелъкя)* „pelkė“ Jablonskis LŽ 159 tt., 233, 318 (nuo 1553 m.; žodis vartotas ir lenkiškuose dokumentuose). Dalis TC III 29 tik su klaus-
tuku duoda *пелька* (vak.) reikšme „пропурьбь“. Tas pats žodis galėtų būti ir ukr. *пелька* „ryklė, gerklė“ (tik jo reikšmė perkeltinė). Baltarusių tarmėse pasitaikan-
tys *пéля* „gilesnė vieta vandenyje (stovinčio vandens duburėlis upelyje)“ MC 167, *пель* „loma, duburys laukuose (ppr. apskritas)“ C 144 veikiausiai yra retrogradi-
niai dariniai iš *пел(ь)ка* < lie. *pélkė* „bala; klanas“, plg. Blesė StB V 17. Iš lie. (ar pr. *pelky*) yra ir rytpr. v. *Pelk* „tokios paviršiaus durpės“ (bei pirmasis *Pelke-
gras* „prasta, gyvulių nemėgstama pelkių žolė“ sandas) Frišbyras PW II 131.

пó йсаць „iškultų miežių akuotus spragilu nudaužyti, paisyti“ Stankevičius K V 177; le. trm. *poisować, pojsować, pojsać* „t. p.“ SJP IV 479, *pejsować* l. c. 104, *(o)pejšovać, (vy)pejšakovać* „t. p.“ Zdancevičius LP VIII 346 < lie. *paisyti*.

пóшар „pašaras“: *На грамніцы трэба, каб было хлеба палавіца, а пошару (кармоў) — траціна* MC 175 (iš Breslaujos raj. ?); duoda ir Stankevičius K V 177; ta pačia reikšme le. trm. *poszor* SJP IV 781, Turska Wilno... I 224, Otrembskis JP XVI 83, GJL I 69, Zdancevičius LP VIII 346 (greta *paszor*, kuris duotas ir SJP IV 83); *posor* „sausos nendrės; prastesnis pašaras“ Kudzinovskis ABS I 224; čia, be abejo, pridera ir *poszar* „pakratai“ SJP IV 776; le. *poszor* žinomas

²³ Apie pastarąjį ukrainiškose šnektose tarp Būgo ir Narvos plačiai yra rašęs Kuraškevičius, žr. J. Kuraszkiewicz, Domniemany ślad Jadźwingów na Podlasiu, – Studia z filologii polskiej i słowiańskiej, Warszawa, 1955, [334–348] 344–348.

ir iš sen. dokumentų, bet palyginti vėlyvų laikų, žr. Jablonskis LŽ 320, 348 (nuo 1784 m.). Iš lie. *pāšaras*.

прамануць „su(si)galvoti, prasimanyti“: *Прамануў хадзіць у горах! Сьвіньні праманулі лазіць у бульбу* < lie. *pra(si)manýti* Stankevičius K. V 177.

пратаць, упратаць, прыпратаць „(i)pratinti, pripratinti, įgudinti, palenk-
ti, nukreipti“ < lie. *(pri)pratinti* Stankevičius K. V 178.

пр́мян „priemenė, prieangis“ ГВ 67; Karskis Б 131 dar nurodo (iš Šeino tekstu) *пр́мень*; dažnas sen. dokumentuose: *примен(ѣ)*, *прымен(ѣ)* ir kt., žr. Jablonskis LŽ 183–190, 321 ir kitur (nuo 1521 m.; vėliau ir lenkiškai rašytuose tekstuose) < lie. *priemenė* (*priemenę*).

пўня „daržinė šienui“ (ret. *пўнька, пуніта*) – vartojamas šiaurės rytų Baltarusijoje ir užima maždaug pusę visos baltarusių gyvenamos teritorijos, žr. A 236 nr., ta reikšme įėjęs ir į liter. kalbą, plg. БРС 767; tame pat plote neretai eina aspkritai daržinės (javams, šaudams, šienui) pavadinimu, žr. АК 235 nr.; „avidė“ – vietomis rytinėje Baltarusijoje, žr. A 231 nr. (kitur ir apskritai „tvarto“ reikšme, plg. Nosovičius СБН 538); vartotas sen. dokumentuose, žr. Jablonskis LŽ (kur pasitaiko tik kitiems lituanizmomams iliustruoti pateiktuose tekstuose, nes specialiai autoriaus nebuvo išrašinėjamas) 90 (51¹⁶ nr., 1516 m., „kluonas“), 200 (139⁷⁰ nr., 1563 m., „tvartas“), kitur – lenkiškuose tekstuose (nuo 1598 m.). Gana plačiai pažįstamas ir r. trm. *пўня* (*пўнька*), galintis žymėti įvairius ūkinius trobesius – daržinę, peludę, klėtį (įvairiems rakandams), tvartą, žr. Dalis TC III 538; kaip dialektizmas pasitaiko ir liter. kalboje, plg. СРЯ III (1959) 750. Retesnis lenkų šnektose, plg. *punia* (*puńka*) „šieno daržinė, daržinaitė“ SJP V 433. Skoliniu iš lie. *pūnė* „peludė, tvartas, gurbas, gardas, būda“ (plg. ir la. *pūne, -is* „šieno daržinė ar šaip pastogė kam sudėti“) laiko Karskis Б 135, Preobraženskis ЭСРЯ II 153, Būga RR II 622, Fasmeris REW II 464 t., tačiau yra nemažiau kalbininkų, galvojančių apie atvirkščią skolinimo kryptį, žr. Frenkelis LEW 667.

пўра (*пур*) „toks grūdų saikas (pūras, ašmainis)“ – trm. (tik šiaur.?), žr. Blesė StB V 17 (ir *паўпўрык*), Нарецкіс Невял. бел.-маск. слоўнік (Вільня, 1919) 194, Druckis – Padbereskis Падр. бел.-поль. слоўнік (Вільня, 1929) 186; dažnas (vyr. g.) sen. dokumentuose (Lietuvoje ir Latvijoje), bet daugiausia lenkiškuose, žr. Jablonskis LŽ 191–193 ir kitur (lo. – jau 1415 m.); plg. r. trm. *пўрка* „tokia grūdų matuoklė, svarstyklės“ Dalis TC III 539; le. trm. (sen.) *pur* „toks grūdų saikas“ SJP V 435 < lie. *pūras* (la. *pūrs*)? Plg. sen. dok. *purów wielkich litewskich, p. lotewskich, p. miary wiekszniańskiey, p. derbianskiey miary, p. ry(ż)-skich, p. lipawskich*. Kad į sen. dokumentus *pur* (*пур*) yra patekęs iš lietuvių bei latvių kalbų, vargu ar reikėtų abejoti. Mažiau aiškus santykis su r. *пўрка* (ir kt.) – Fasmeris REW II 465 t. ir Frenkelis LEW 671 t. laiko giminiškais žodžiais.

(Tęsinys kitame sąsiuvinyje)